Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ.
[БУ]РЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной 21-һээ гарана | № 298 (16821) | 1984 оной декабриин 28, пятница | Сэн 3 мүнгэн.

КПСС-эй Буряадай обкомой табадахи пленум

[ҮҺ]АЛАГДАДАГ ГЕКТАР БҮРИҺӨӨ ҮНДЭР УРГАСА АБАДАГ БОЛОХО

[К]ПСС-эй Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр А. М. БЕЛЯКОВОЙ элидхэлһээ

...ной декабриин 26- ...обкомой пленумэй ...хай хэблэлдэ мэдээ- ... КПСС-эй ЦК-гай (1984 он) Пленумэй ...лон КПСС-эй ЦК- ...гына секретарь нү- ...Черненкын хэлэһэн үндэһэлэгдэн та- ...рилгонуудые шиид ... областной пар- ...низациин бэелүүлхэ тухай асуудал пле- ...зүбшэгдөө.

...далаар партиин об- ...дэхи секретарь нү- ... Беляков элидхэл ... КПСС-эй ЦК-гай ... он) Пленумһээ ...ной агропромыш- ...мплексые саашан- ...хэ талаар хэгдэ- ... хүдэлмэриин дүн- ... КПСС-эй ЦК-гай материалнууд соо, ...эй ЦК-гай Гене- ...ретарь нүхэр К. У. ...хэлэһэн үгэ дотор ...шэнжэлгэ хэгдэнхэй ...элшэ тэмдэглэбэ.

... Пленумэй таби- ...гонууд манай рес- ...илангаяа ехэ удха бултанда ойлгосо- ...газар шанаржуулха, ... тэрэниие уһалха ...һаа хойшо хүдөө ...байлгын гол шухала ...но. Нэгэ талаһаа ...хүтэлгдэһэн газараар ...ээ һайнаар ашагла- ...нууд лэ түргэнөөр ...жэ жэшээ барим- ...улна. Нүгөө тала- ... малдаа үбһэ тэ- ... хүрэхөөр бэлэд- ...агүй дээрэһээмнай ...хын хүгжэлтэ гэ- ...дана.

... энэ жэлые абаад ...най уларилайнгаа ...ндуур жэл байгаа. ...анай дундуур ур- ... Мүн үбһэ тэжээл ...э зарим тэды ехэ ... Гүрэндэ 80 мянган ...ан худалдагдажа, ... дүүргэгдэз. Хар- ...н овощ худалдаха бэелүүлэгдэз. Гэбэ- ...жалда үшөөл бэр- ...дал тохёолдоһоор. ...хоз, совхозуудта ...үлхэ талха таряа- дуталдана, тэжээл ...түсэбынь дүүргэг- ...э шалтагаануудһаа ...ууһа малай ашаг шэмэ тон бага байна, эхэ мал олоороо һубайрна, үхэр, хонид гарзална. Яһала таарамжатай һайн байһан нёдондо жэлдэшье баһал тиимэ байдал ушараа һэн.

Хүдөө ажахыдамнай тохёолдоһон иимэ байдал Эдеэ хоолой программые бэелүүлхэ хэрэгтэмнай ехэхэн һаад тойбо татана. Һүүлэй хоёр жэлдэ таряан болон мал ажалай үйлэдбэриин зарим тэды ургаашье һаань, республика имагтал хартаабха, һү болон үндэгэ худалдаха табан жэлэйнгээ түсэбые дүүргэхээр. Үнгэрһэн дүрбэн жэлдэ гүрэндөө 43 мянган тонно орооһо, 22 мянган тонно овощ, 6 мянган тонно мяха, 300 тонно ноһо дутуу үгэһэн байнабди. Иимэ байдалһаа гарахын, хүдөө ажахын үйлэдбэриие тогтууритай һайн болгохын, илангаяа ган гасууриһаа дулдыдангүй үбһэ тэжээл малдаа хүсэд хүрэхөөр бэлэдхэдэг болохын тула, түбхын түрүүн мелиораци үргэнөөр хүгжөөхэ болонобди гэжэ нүхэр Беляков хэлэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай майн (1966 он) Пленумһээ хойшо республика дотор мелиоративна хүдэлмэридэ 314 миллион түхэригэй мүнгэ зөөри һомологдоод, бүхыдөө 47 мянган гектар газар уһалуулха уһалууриин шэнэ системэнүүд баригдаа. 70,9 мянган гектар газар уһалха уһалууриин хуушан түхеэрэлгэнүүд һэльбэгдэн шэнэлэгдээ, 48 мянган гектарта уһа намаг хатаагдажа ашаглагдаа. Үшөө 412 мянган гектар хуурай бэлшээри уһатай болгогдоо. Хамта 358 мянган гектар сабшалан үндэһөөрөө һайжаруулагдаа. Эдэ жэлнүүдтэ Мухар-Шэбэрэй районой — Хёлгын, мүн Бэшүүрэй, Хориин районой — Анаагай, Зэдэдэ — Борьёогой уһалууриин томо системэнүүд баригдаа. Кабанскын районой горитой намаг хатаагдажа, уһалууриин түхеэрэлгэнүүд ашаглагдаһан байна. Загарайн, Хяагтын, Улаан-Үдын, Хэжэнгын, Хурамхаанай болон бусад районуудташье барилгын ехэхэн хүдэлмэри хэгдээ.

Уһалууриин системэнүүдэй инженерно-техническэ хэмжээниинь нилээд дээшэлүүлэгдээ. Мүнөө диилэнхидээ ехэ гол мүрэнүүд дээрэл хүсэ ехэтэй томо бүлүүр станцинууд тодхогдожо, ута сорго хоолойнуудаар уһа гаргаха, ханалгадаһан һубаг ханаабуудаар уһа табиха, нэгэ доро ехэ газар уһалха хүсэтэй, «Фрегат», «Днепр» түхэлэй техникые үргэнөөр хэрэглэхэ системэнүүд баригдана.

Мелиоративна барилгын болон ашаглалгын организацинууд, тэдэнэй үйлэдбэриин баазанууд бэхижүүлэгдээ. Мүнөө республика доторнай 4,4 мянган мелиораторнууд хүдэлнэ. Уһалууриин системэнүүдэй организаци болон управленинүүд бүхы хэрэгтэй техникээр хангагданхай.

Тиигэбэшье эдэ жэлнүүдтэ бүхы дээрээ шанаржуулагдаһан газарһаймнай нөөсэ тиимэ ехэ болоогүй. Һайжаруулагдаһан шэнэ газарай ашаглалгада үгтэхын хажуугаар, хуушануудынь орхигдошоно. Мүнөө колхоз, совхозуудта 220 мянган гектар шанаржуулагдаһан газар, тэрэ тоодо 172 мянган гектар уһалагдадаг газар тоологдоно. Энэмнай гол түлэб сабшалан болоно. Ойролцоо 40 мянган гектар шанаржуулагдаһан таряалан бии нэрэтэй.

Анхандаа мелиораци хэгдэһэн горитойхон газар дахин һайжаруулагдахаар болонхой. Байгша ондо уһалагдадаг газарһаа бүхы таряанай оройдоол 2 процентнь, үбһэ тэжээлэй 27 процентнь абтаа. Энэ үшөөл бага гэшэ.

Эгээл тиимэһээ ерэхэ табан жэлдэ шанаржуулагдаһан газар дээрэһээ орсоһо таряа, хартаабха, овош, будуун, шэмэтэ болон ногоон тэжээл эрид ехээр абадаг болохо зорилго табижа, КПСС-эй обкомой бюро, республикын Министрнүүдэй Совет энэ асуудалые пленум дээрэ онсолон табиба гэжэ элидхэлшэ хэлээ.

Арбан хоёрдохи табан жэлдэ республика дотор 20 мянган гектар газарые шэнээр уһалдаг болгохо, 13 мянган гектарта намаг хатааха, 30 мянган гектар газар уһалха уһалууриин хуушан системэнүүдые һэльбэн заһабарилха зорилго табигдана. Тиигэжэ 1990 он болотоо республика дотор уһалагдадаг газар 190 мянган гектарта хүргэгдэхэ, энэ үе соо намагһаа хатаагдаһан газар 66 болон 80 мянган гектарта хүргэгдэхэ болоно.

Эдэ бүгэдын ашаар 1990 ондо ажахынуудта шанаржуулагдаһан газар дээрэһээ 264,6 мянган тонно тэжээлэй единицын хэмжээнэй малай тэжээл, 100 мянган тонно таряа, 65 мянган тонно овош, 43,6 мянган тонно хартаабха хуряажа абадаг болохо ёһотойбди.

Ерэхэ арбан хоёрдохи табан жэлдэ баригдаха томо барилгануудай тоодо Хурамхаанай хатаалга уһалалгын системэ, Кабанскын уһалууриин системын хоёрдохи ээлжээн, мүн Загарайн районой Доодо-Тайлсын, Хяагтын районой Ехэ-Нугын, Сэлэнгын районой Чандонска уһалууриин системэнүүд ороно. Хэрээтэ, Үүрэ, Халюута болон бусад гол горхон дээрэ уһа хааха томо түхеэрэлгэнүүд баригдаха байна. Хойто-Байгалай болон Баунтын районуудта БАМ шадар газар шанаржуулха хүдэлмэри хэгдэжэ эхилхээр түсэблэгдэнэ. Улаан-Үдын, Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй, Хяагтын, Сэлэнгын, Зэдын районуудта бии байһан уһалууриин системэнүүдые һэльбэн заһабарилха, шэнэдхэхэ хүдэлмэри хэгдэхэ, газар уһалалгын онол аргануудые нарижуулан һайжаруулха хэмжээнүүд абтаха байна. Кабанскын, Прибайкалиин, Түнхэнэй болон Яруунын районуудта шииг нойто ехэтэй, уһа намаг газарые хатаажа, саашадань найдамтайгаар уһалагдадаг болгохо хүдэлмэри үргэнөөр ябуулагдаха байна. Бүри ерээдүйн сагта Хурамхаанай, Баргажанай районуудта, Хүнтэйн талын, Зэдын болон Сэлэнгын районуудта Борьёогой, Талын-Бугатай таряалангуудые, Хяагтын районой Сухэ гол дээрэ Хиргантын сабшалан уһалдаг болгохо хүдэлмэриие хэжэ эхилхэ проектын документацинууд бэлдэгдэхэ ёһотой. Тэрэшэлэн Үдэ, Хэжэнгэ, Худан болон бусад голнууд дээрэ уһа хааха томо түхеэрэлгэнүүд сөөрэмүүд баригдаха байна. Энээнтэй хамта газар доорохи уһа гаргажа хэрэглэхэ уһалууриин багахан системэнүүдые бариха хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ.

Түсэбөөр хараалагдаһанһаа гадуур колхоз, совхозууд, тэдэниие шефтээ абаһан предприятинууд өөһэдынгөө хүсөөр бага бэшэ хүдэлмэри хэхэ аргатай гэжэ элидхэлшэ хэлээд, саашань хээрын сабшалан, бэлшээриие һайжаруулха зорилгонууд тухай тогтоо. Тиимэ газар республика дотор нилээд ехэ. Сабшалан, бэлшээриин ургасые дээшэлүүлхэ хэрэгтэ гүрэнһөө жэл бүхэндэ горитой мүнгэ зөөри үгтэнэ. Тэндэ культуртехническэ хүдэлмэриие комплексноор бэелүүлээд байбал, богони болзорто ургасыень 2—3 дахин дээшэлүүлхэ арга бии гэжэ дүй дүршэл харуулна. Тиимэ хэмжээнүүдэй алишье талааран ашагтай байбашье, манай республикада тэрэ үшөөл хүсэд тоогдоногүй. 1981—1985 онуудта «Бурводстрой» управлениин болон «Сельхозхимия» нэгэдэлэй предприятинууд культуртехническэ хүдэлмэри хэхэ түсэбөө ойрдоол 58,8 процент дүүргээ. Тэрэ мүртөө энэ хүдэлмэри хүсэд дүүрэнээр хэгдэнэгүй. Яаралтайгаар, дутуу ядуу табигдаһан проектээр, ямаршье бэлэдхэлгүйгөөр, зарим ушарта тиимэ хүдэлмэри хэһэнэй хэрэггүй газарта тэрэнь бүтээгдэдэг байха юм. Үбһэ ногооной хэрэгтэй үрэһэнэй үгы дээрэһээнь үндэһөөрөө һайжаруулагдаһан газарта олон жэлэй ногооной үрэһэн хэдэн жэлдэ таригдангүй, ямаршье ургаса үгэнгүй байдаг. Тусхай мэргэжэлтэй ажахынуудта энэ хүдэлмэриин хэмжээе жэл бүри үргэдхэхэ, ногооной эрхим шанартай үрэһэ бэлдэжэ, тэрэниие саашадань дэлгэрүүлхэ, мүн сортнуудыень һэлгэхэ, шэнэлхэ зорилгые шиидхэхэ саг ерээ. Колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд һайжаруулагдаһан, шэнэлэгдэһэн сабшалан, бэлшээри дээрээ тариха өөһэдынь үрэһэтэй болохо хэмжээнүүдые абаха ёһотой. Үбһэ ногооной үрэһөөр маниие хангаха ёһотой гэжэ, хүлеэгээд һууха ябадалда эрид эсэс табиха хэрэгтэй. Мелиораторнуудай, «Сельхозхимиин» болон ажахынуудай хамтын хүсөөр культуртехническэ хүдэлмэриие үргэнөөр ябуулха шухала. Энэ талаар ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд эдэбхи үүсхэл гаргаха ёһотой гэжэ хүлеэхэ эрхэтэйбди. Тэдэнэр өөһэдынгөө арга боломжые хүсэд дүүрэнээр, хэрэглэжэ, уһанай ажахын организацинуудтай хамта өөһэдынгөө газарые һайжаруулха, хүдэлмэриие үргэн дэлисэтэйгээр ябуулха болоно.

Мелиоративна хүдэлмэриие үргэнөөр хэхэдээ бидэ байгаалиие эрхэ бэшэ дайраха бэатай болонобди. Тиимэһээ эндэ илангаяа болгоомжотой нарин байха хэрэгтэй. Газарые шэнэдхэн һайжаруулхадаа, тэрэндэ заахашье хоро хүргэхэгүй, харин бүхы талаһаань шанаржуулжа, бүри хүсэтэй һайн болгохо гэһэн гол эрмэлзэлтэй байха болонобди. Саашадаа зурууд модо, бургааһа һуулгажа, тарижа, газарай хүрьһые һалхинһаа, уһанай нуралгаһаа хамгаалха хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулха шухала.

Бүри холын хараата зорилгонуудые анхаралһаа алдаха ёһогүйбди. Бүри арбан хоёрдохи табан жэлдэ Баргажанай голдо, мүн Түнхэнэй, Зэдын, Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй, районуудта мелиоративна томо барилгануудые бодхоохо бэлэдхэлэй хүдэлмэри хэжэ эхилхэ болонобди. Тиигэхын тула мелиоративна барилгануудай үйлэдбэриин проектнэ баазануудые бэхижүүлхэ тушаа һаналаа табиха байнабди.

Табигдаад байһан эдэ тон ехэ орёо бэрхэтэй хүдэлмэринүүд мелиоративна барилгын организацинуудай ажалые һайжаруулха, тэдэнэй индустриальна хэмжээе дээшэлүүлхэ эрилтэ бидэнэй урда табина гэжэ элидхэлшэ онсолон тэмдэглэбэ. Илангаяа барилгын баазые түргэнөөр хүгжөөхэ, хабсаргамал деталь болон конструкцинуудые бүтээн гаргаха хүсые ехэ болгохо, проектнэ хэрэгые һайжаруулха, мелиоративна организацинуудые кадрнуудаар бэхижүүлхэ шухала болоно.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

ЭРДЭМ УХААН — ХҮДӨӨ АЖАХЫДА

СССР-эй НАУКАНУУДАЙ АКАДЕМИИН ХАМТЫН СУГЛААН

СССР-эй Эдеэ хоолой программые бэелүүлгэдэ, совет арадай һуудал байдалые улам һайжаруулгада эрдэмтэд ехэ үүргэ дүүргэдэг байна. СССР-эй Науканuudай академиин хамтын суглаан декабриин 26-да Москвада боложо, энэ бүгэдэ арадай хэрэгтэ эрдэм наукын бэелүүлхэ зорилгонууд зүбшэн хэлсэгдэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай секретарь М. В. Зимянин, КПСС-эй ЦК-гай харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд, министерствэнүүд болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд академиин хүтэлбэрилэгшэдтэй хамта суглаанай президиумдэ һууба.

СССР-эй Эдеэ хоолой программын шухала хубинуудые научна талаарнь хангалгые бүри үндэр дээдэ хэмжээндэ гаргахые КПСС-эй ЦК-гай октябриин (1984 он) Пленум уряалаа гэжэ СССР-эй Науканuudай академиин президент академик А. П. Александров оролто үгэ хэлэхэдээ тэмдэглээ. Академиин олохон институдууд хүдөө ажахын үйлэдбэриие эршэдхэхэ, агропромышленна комплексые али бүхы талаарнь хүгжөөхэ арга олгоһон үндэһэн шухала зорилгонуудые бэелүүлнэ.

Машина бүтээлгын институдай, Украинын Науканuudай академиин Электро-гагнууриин институдай, Металлургиин институдай хүдэлмэрилэгшэдэй энэ талаар түйлаһан амжалтанууд ехэ байна гэжэ президент тэмдэглээ. Гэбэшье агропромышленна комплексын мэргэжэлтэд бидэнэрһээ бүри ехэ юумэ эринэ. Эгээл тиимэһээ шанаржуулагдаһан газарай ашаг үрые дээшэлүүлхын, ургамалнуудые хамгаалгын нүлөө ехэтэй хэрэгсэлнүүдые байгуулхын, һайн шанартай үрэһэ хүрэнгэ бии болгохын, ургамалнуудай хойноһоо харууһалхын, хүдөө ажахын продукци болбосоруулан буйлуулхын, хадагалхын тула ехэ юумэ хэхэ ёһотойбди.

СССР-эй Науканuudай академиин вице-президент академик Ю. А. Овчинников ороной Эдеэ хоолой программа болон үндэһэн шухала эрдэм наукын бэелүүлхэ зорилгонууд тухай элидхэл хэбэ. Шэнжэлгэнүүдые үргэдхэхэ, мүн үндэһэн шухала эрдэм наукын түйлалтануудые хүдөө ажахыда хурдан түргэнөөр нэбтэрүүлхэ гээшэ амжалтын шухала эрхэ нүхэсэл мүн гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Селекци болон генетикын шэнэ, түрүү онол аргануудай туһаламжаар түйлагдаһан үрэ дүнгүүдые тодорхой жэшээнүүд дээрэ харуулхадаа, академик Ю. А. Овчинников ургамалнуудай ба амитадай генетикын асуудалнуудаар хэгдэһэн хүдэлмэридэ үрэ дүнгүүдээ һайжаруулха шухала гэжэ мэдүүлээ.

Хүдөө ажахын ургамалнуудай үбшэнтэй тэмсэхэ гээшэ шухала удха шанартай байна гэжэ академик Ю. А. Овчинников саашадаа хэлэбэ. Энэ талаар эрдэмтэдэй зохёоһон хэрэгсэлнүүд тухай тэрэ дэлгэрэнгыгээр хөөрөө.

Эдеэ хоолой программые амжалтатайгаар бэелүүлхын тула манай бүхы научна коллективүүд, эрдэмтэ бүхэн эршэмтэйгээр хүдэлхэ ёһотой гэжэ Ю. А. Овчинников элидхэлэйнгээ түгэсхэлдэ хэлэбэ.

Академик А. А. Баев, ВАСХНИЛ-ай президент академик А. А. Никонов, академигүүд Г. К. Скрябин, К. В. Фролов болон бусад эрдэмтэд суглаан дээрэ үгэ хэлээ.

Үдэшын заседани дээрэ СССР-эй Науканuudай академиин гадаадын ороной гэшүүн профессор Абдус Саламда СССР-эй Науканuudай академиин үндэр дээдын шагнал — М. В. Ломоносовой нэрэмжэтэ алтан медаль барюулагдаа. Триестдэхи теоретическэ физикын түбые олон жэлдэ хүтэлбэрилһэн мэдээжэ эрдэмтэ научна элидхэл хэһэн байгаа.

СССР-эй Науканuudай академиин һунгалта болобо. 55 шэнэ бодото гэшүүд, академиин 112 гэшүүн-корреспондент һунгагдаа.

(ТАСС).

УЛААН-ҮДЫН ГОРОДСКОЙ СОВЕДЭЙ СЕССИ

Үсэгэлдэр, декабриин 27-до арадай депутадуудай Улаан-Үдын городской Соведэй арбадахи сесси боложо үнгэрбэ.

Депутадуудай үзэмжэдэ «Городой 1985 оной Экономическа ба социальна хүгжэлтын түсэб тухай, 1984 оной түсэбэй дүүргэлтэ тухай», мүн «Городой 1984 оной бюджет тухай ба 1983 оной бюджедэй гүйсэдхэл тухай» асуудалнууд табигдаба. Эдэ асуудалнуудаар горсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо, городской түсэблэлгын комиссиин түрүүлэгшын уялгануудые гүйсэдхэгшэ депутат **М. Ф. Платонов**, горгүйсэдкомой финансын таһагые даагша **Г. Т. Няголов** гэгшэд элидхэлнүүдые хэһэн байна. Тэрэшэлэн сесси дээрэ нэмэлтэ элидхэл горсоведэй түсэблэлгын-бюджетнэ комиссиин түрүүлэгшэ депутат **А. А. Вязинский** хээ.

Элидхэлнүүдые зүбшэн хэлсэлгэдэ арадай депутадуудай Железнодорожно райсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ **В. К. Кукшинов**, «Бурятмебель» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй генеральна директор **А. П. Шапиро**, Улаан-Үдын 1-дэхи дунда һургуулиин багша **Г. Д. Будаева**, «Бурятавтотранс» нэгэдэлэй начальник **В. Н. Инкеев**, гэр барилгын комбинадай мастер **Е. П. Коннова**, «Жилгражданстрой» трестые эрхилэгшэ **В. Л. Думнов**, горсоведэй худалдаа наймаанай таһагые даагша **О. А. Михалева** гэгшэд хабаадаба.

Удаань КПСС-эй Улаан-Үдын горкомой нэгэдэхи секретарь **В. С. Тимашов** үгэ хэлэбэ.

Горсоведэй сесси зүбшэн хэлсэһэн асуудалнуудаараа дэлгэрэнгы тогтоолнуудые баталан абаба.

НЭГЭН ҺАНАЛТАЙГААР ДЭБЖҮҮЛЭГДЭНЭ

...дахи округһоо колхозойнгоо үнинэй бригадир, Буряадай АССР-эй габьяата механизатор Михаил Васильевич Перелыгиниие РСФСР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлхые дурадхаба.

Тэрэнэй дурадхалые колхозой ахамад зоотехник М. И. Иванов, һү һаалиин 2-дохи фермын һаалишан, Буряадай АССР-эй габьяата малшан М. П. Разуваева, колхозой механизатор В. Т. Просвиренников, колхозой түрүүлэгшэ Е. З. Утенков болон бусад халуунаар дэмжэбэ.

Һунгуулиин Сэлэнгын 868-дахи округһоо РСФСР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар колхозой бригадир **Михаил Васильевич Перелыгиние** дэбжүүлхэ, РСФСР-эй Верховно Соведэй депутадаар һунгагдаха зүбшөөлөө үгэхыень тэрэниие гуйха гэжэ XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой колхознигуудай хамтын суглаан тогтообо.

Тиихэдэ РСФСР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадай этигэмжэтэ нюурнууд һунгагдаба.

Тэрэшэлэн Бэшүүрэй Сельхозтехникын районно нэгэдэлэй коллектив XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой бригадир Михаил Васильевич Перелыгиниие РСФСР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлхэ гэһэн шиидхэбэри баталан абаа.

А. АФАНАСЬЕВ.
КПСС-эй обкомой инструктор.

* * *

Улаан-Үдын прибор бүтээлгын үйлэдбэриин нэгэдэлэй хүдэлмэришэд, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд болон алба хаагшад Буряадай АССР-эй арбан нэгэдэхи зарлалай Верховно Соведэй депутадта кандидадые дэбжүүлгэдэ зорюулагдаһан суглаанда олоороо сугларба. Суглаае нэгэдэлэй профкомой түрүүлэгшын орлогшо В. Д. Пантаев нээжэ, КПСС-эй Железнодорожно райкомой хоёрдохи секретарь В. И. Желаевта үгэ үгэбэ. В. И. Желаев РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй Верховно Соведүүдэй болон арадай депутадуудай нютагай Соведүүдэй һунгалта тухай сугларгашадта хөөрэжэ үгэбэ. Түрүү хүдэлмэришэн Н. И. Хорват үгэ абажа, нэгэдэлэйнгээ электромашинын обмотчица Людмила Ивановна Костенкые һунгуулиин Шишковско 21-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлхые дурадхажа, тэрэнэй намтар тухай сугларгашадта хөөрэбэ.

Удаань обмотчигуудай бригадир Л. Г. Бурдуковская, мастер Б. Н. Самойлов, нэгэдэлэй парткомой секретарь Н. М. Киргеев гэгшэд эндэ элирхэйлэгдэһэн дурадхалые дэмжэжэ байһанаа мэдүүлээ.

Нүхэр **Людмила Ивановна Костенкые** һунгуулиин Шишковско 21-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлхэ гэһэн шиидхэбэри суглаанда хабаадагшад нэгэн дуугаар баталан абаа.

Д. АМОГОЛОНОВ.

* * *

Буряадай АССР-эй арбан нэгэдэхи зарлалай Верховно Соведэй депутадта кандидадые дэбжүүлгэдэ зорюулагдаһан үйлэдбэриин оёдолой «Туяана» нэгэдэлэй гол предприятиин хүдэлмэришэдэй, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд болон алба хаагшадай хамтын суглаан болобо.

Хүдэлмэришэдэй хамтын суглаае нэгэдэмэл профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ Т. Г. Черноярова нээбэ. Удаань 2-дохи цехэй оёдолшон Г. Н. Матренина ендэртэ гаража үгэ хэлэхэдээ, РСФСР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн «Электромашина» заводой түрүү обмотчица Е. В. Косицинае манай коллектив дэмжэнэ гэжэ мэдүүлбэ. Тиихэдэ оёдолой нэгэдэхи цехэй начальник Н. И. Бочеева Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар үйлэдбэриин оёдолой «Туяана» нэгэдэлэй гол предприятиин 1-дэхи цехэй эрхим оёдолшон Вера Андреевна Бухольцевае дэбжүүлхые дурадхаба.

Ендэртэ гаража үгэ хэлэгшэд — оёдолшон Е. Ж. Убушеева, инженер Е. А. Осецкая, нэгэдэлэй генеральна директор В. И. Савельев гэгшэд — энэ дурадхалые халуунаар дэмжэбэ. Суглаанда хабаадагшад һунгуулиин Лазовско 51-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар нэгэдэлэй гол предприятиин оёдолой нэгэдэхи цехэй оёдолшон **Бухольцева Вера Андреевнае** дэбжүүлхэ гэһэн тогтоол нэгэн дуугаар баталан абаба.

С. АЮШЕЕВ.

* * *

Холбоолжоной нүүрһэнэй уурхайн коллективэй хамтын суглаан боложо, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадые дэбжүүлбэ.

КПСС-эй Гусиноозерскын городской комитедэй секретарь В. П. Бартуков энэ суглаае нээгээ.

Холбоолжоной нүүрһэнэй уурхайн түрүү горняк, экскаваторщигуудай бригадир **Иван Григорьевич Бывальцевые** Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлгые суглаанда үгэ хэлэгшэд экскаваторщик П. В. Балалаешников, ахамад инженер М. А. Кириллов, экскаваторщигууд П. И. Коновалов, А. К. Шевченко, В. М. Бальжинов, парткомой секретарь А. В. Чернеховский гэгшэд нэгэн дуугаар дэмжээ.

Суглаанда хабаадагшад һунгуулиин Шахтерско 63-дахи округһоо Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй депутадта кандидадаар Холбоолжоной нүүрһэнэй уурхайн экскаваторщигуудай бригадир **Иван Григорьевич Бывальцевые** дэбжүүлхэ гэһэн шиидхэбэри баталан абаа.

Н. НАМСАРАЕВ.

Хүдөө ажахын
ШЭНЖЭЛГЭ

ҮШӨӨ ЕХЭЭР ОРОЛДОХО

Эгээл мүнөө үедэ үнеэн бүриин һү һаамые сүүдхэ бүхэндэ али болохоор дээшэлүүлхэ гэшэ гол шухала болоно. Түбхын түрүүн һая туталлаһан үнеэдые садатарнь эдеэлүүлжэ, үдэрэй 3—4 дахин зүбөөр һааха хэрэгтэй. Хоёрдохёор, ажахы дотороо гаргашада һүнэй гарасые бага болгожо, сагаан эдеэ гүрэндэ шадаал һаа ехээр худалдаха шухала.

Һүүлэй арбан хоногой дүнгөөр Хойто-Байгалай, Кабанскын, Хориин районуудай ажахынуудта үнеэн бүхэнэй һү һаам урда жэлэй энэ үеын арбан хоногойхиһоо 0,4—0,5 килограммаар, Прибайкалиин районой ажахынуудта тэрэнь 0,7 килограммаар нэмээгдээ. Жэшээнь, Прибайкалиин районой һү һаалиин фермэнүүдтэхи тэжээл буйлуулха цехүүд дүүрэн хүсэндөө хүдэлгэгдэжэ, илангаяа һая туталлаһан үнеэдтэ тэжээл тусхай рационоор, үгэһэн һүнэйнь зэргээр эдюулэгдэнэ. Һаалишадта табан хоног бүхэндэ һү һааха даабари үгтэжэ, тэрэнэйнь дүнгүүд саг соогоо согсологдодог, мүрысөөндэ илагшад материальна болон моральна талаар урма шуулагдажа байдаг.

Хойто-Байгалай болон Кабанскын районуудай фермэнүүдтэ һү һаалиие дээшэлүүлхэ талаар һаалишадай дунда ехэ хүдэлмэри ябуулагдана.

Гэхэтэй хамта Баргажанай, Яруунын, Баунтын районуудай ажахынуудта һүүлэй үедэ үнеэдэй олоороо туталлажа байбашье, һү һаалинь оройдоо дээшэлнэгүй. Тиихэдэ Загарайн, Хяагтын, Сэлэнгын, Хэжэнгын, Түнхэнэй районуудай колхоз, совхозуудай фермэнүүдтэ һү һаали баһал өөдтэйгөөр нэмэнэгүй.

Ондоогоор хэлэбэл, Хойто-Байгалай, Прибайкалиин болон Ахын районуудһаа бэшэ тээгүүр үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, үнеэн бүриһөө һураггүй бага һүн абтана. Тусхайлбал, Зэдын, Баунтын районуудта тэрэнь—0,7 килограммаар, Яруунын, Түнхэнэй районуудта—600 граммаар доошоо ороо.

Үнгэргэгдэһэн шалгалта дээрэһээ харахада, зарим ажахынуудай һү һаалиин фермэнүүдтэ тэжээл буйлуулха цехүүдые таһалгаряагүй хүдэлгэхэ, үнеэдтэ имагтал буйлуулагдаһан тэжээл эдюулхэ хүдэлмэри мүнөө хүрэтэр хүсэд һайнаар эмхидхэгдээгүй байха юм. Малда силос, холимол тэжээл таһалдуулагдана. Һая түрэһэн үнеэдые заатагүй үдэрэй гурба һааха, һаалишадта һү һааха даабари табижа үгэхэ, тэрэнэй дүүргэлтые үдэр бүри хинан шалгаха эрилтэ дүүргэгдэнэгүй. Энээн дээрэһээ харахада үнеэн бүхэнһөө үдэр бүри шадаал һаа ехэ һү һаахынь түлөө һаалишадай дунда бодото шанга тэмсэл дэлгэрүүлэгдэнэгүй гээшэ.

Һү һаалиие дээшэлүүлхын түлөө колхоз, совхозуудай болон фермэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд ажахынгаа һаалишад, малшадай, коллективүүдэй дунда социалис мүрысөө улам үргэнөөр, хүсэ ехэтэйгээр дэлгэрүүлхэ зэргэтэй.

Фермэнүүдэй ажалые үдэр бүхэндэ хинан шалгаха, сагаан эдеэ үйлэдбэрилгые, гүрэндэ худалдалгые дээшэлүүлхэ социалис уялгануудаа дүүргэхэ хэрэгтэнь тэдэндэ али болохоор туһалха талаар районуудай хүдөө ажахын управленинүүд, районуудай бэлэдхэлэй инспекцинүүд ехэ хүдэлмэри хэхэ уялгатай.

РЕСПУБЛИКЫН КОЛХОЗ, СОВХОЗУУДТА МҮНӨӨ ҮНЕЭДҺЭЭ СҮҮДХЭДЭ ХЭДЫ ШЭНЭЭН ҺҮНЭЙ ҺААГДАЖА БАЙҺАН ТУХАЙ

1984 оной декабриин 20-ой мэдээгээр.

Районууд	Үнеэн бүриһөө сүүдхэдэ (килограммаар) һаагдаһан һүн	Урдахи 10 хоногойхитой сасуулхада	Нёдондоной энэ үеынхитэй сасуулхада
Хойто-Байгалай	6,5	0,4	1,3
Улаан-Үдын	4	0,2	0,2
Прибайкалиин	3,8	0,3	0,7
Кабанскын	3,8	0,5	0,1
Мухар-Шэбэрэй	3,6	0,2	—
Бэшүүрэй	3,5	0,2	0,1
Зэдын	3,2	0,2	0,7
Түнхэнэй	3,2	0,1	0,6
Захааминай	2,9	0,3	—
Загарайн	2,9	0,1	0,4
Хяагтын	2,9	0,1	0,2
Хориин	2,7	0,4	0,5
Сэлэнгын	2,5	0,1	0,4
Баргажанай	2,1	—	0,3
Хурамхаанай	1,8	0,3	—
Хэжэнгын	1,7	0,1	0,4
Яруунын	1,6	—	0,6
Баунтын	1,5	—	0,7
Ахын	1,0	0,2	0,2
Республикада бүхыдөө	3,6	0,2	0,2

ҺААЛИШАД УРМАТАЙ

Хурамхаанай районой Дэрээнэй совхозой һү һаалиин фермэнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд 1984 ондо 4300 центнер сагаан эдеэ үйлэдбэрилжэ гүрэндэ тушааха түсэбтэй һэн. Энэ даабаряа совхозойхид үшөө ноябриин һүүлээр бэелүүлжэ шадаһан байна. Мүнөө үедэ 4718 центнер һүн гүрэндэ худалдагдаа. Түсэбтэ даабари амжалтатайгаар бэелүүлхэ хэрэгтэ Аллын һүнэй фермын коллектив хубитаяа горитойгоор оруулаа. Эндэ 14 һаалишад хүдэлдэг.

Ахалагша һаалишанаар Ажалай Улаан Тугай ордентон Евдокия Жамьяновна Дармаева олон жэлэй туршада хүдэлнэ. Тэрэ Хурамхаанай районой һаалишадай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ арба дахин илажа, районой чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн алдартай. Арбан нэгэдэхи табан жэлэй түсэбтэ даабарияа Евдокия Жамьяновна хоёр жэл зургаан һарын туршада дүүргэжэ шадаа юм. Энэшье жэлдэ тэрэнэй ажал хэрэгүүдынь урагшатай. Байгша оной түсэб 144 процент дүүргэгдэнхэй, даалгагдаһан үнеэн бүриһөө 2740 килограмм һү һааһан байна.

Һаалишад Цырма Тудупова, Евдокия Бадмаева гэгшэд үнеэн бүриһөө 2200—2300 килограмм һү һаагаа Мүн Мария Бадмаева, Цырема Ринчинова, Эльвира Будаева, Сажидма Дырчинова, Надежда Табракова, Дэжид Дырчикова, Екатерина Урбазаева гэгшэд ажалдаа амжалтатай ябанад. Совхозой дирекци, партком, профсоюзай болон комсомолой комитедүүд социалис мүрысөөнэй дүнгүүдые саг болзортонь согсолжо байдаг юм. Аллын фермын коллективтэ дамжуулгын улаан туг, телевизор шан һаяхан барюулагдаа.

Ж. БОРБОНОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

КПСС-эй БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ ТАБАДАХИ ПЛЕНУМ

УҺАЛАГДАДАГ ГЕКТАР БҮРИҺӨӨ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Мелиоративна барилганууд онсо шухала барилгануудай зэргэдэ табигдаха ёһотой. Тиимэһээ партиин райкомууд, райгүйсэдкомууд болон энээндэ сэхэ хабаатай бүхы органуудай тэрээндэ хандасань баһал эрид хубилгагдаха зэргэтэй. Энэ шухала хэрэгтэй хажуу талада хэншье байха ёһогүй.

Республикын Мелиорациин болон уһанай ажахын министерство, «Бурятводстрой» барилгын управлени өөһэдынгөө мелиоративна хүдэлмэриин барилгануудай үйлэдбэриин баазануудые хүгжөөхэ асуудалые үшөөл һулаар шиидхэнэ.

«Бурятводстрой» управлени урдаа табигдаһан түсэбые дүүргэнэгүй. Гансахан энэ табан жэлдэ тэрэнэй организацинууд 5 мянган гектар газар уһалха, 2,7 мянган гектар намаг хатааха системэ түсэбһөө дутуу ашаглаа. Бүтээгдэһэн хүдэлмэриинь хэмжээн урганагүй. Барилгануудые ашаглаха нормативна болзор сахигданагүй. Борьёогой, Сундалгын, Бэшүүрэй уһалууриин системэнүүдэй, Хэрээтын сөөрэмэй болон бусад барилганууд олон жэлдэ ашаглагдаагүй унжагайруулагдаһаар. Олонхи ушарта барилганууд муу шанартайгаар, ехэ дутагдалтайгаар ашаглалгада тушаагдана. Тэдэ дутуу дүндануудыень усадхалгада ехэ мүнгэ зөөри гаргашалагдана. Загарайн, Галуута-Нуурай, Түнхэнэй, Наһатын нүүдэл - оньһожоруулагдамал колоннонууд болон бусад организацинуудта хүнүүдэй ажалай эмхидхэл хангалтагүй муугаар табигданхай. Техникэнь дүүрэн хүсэндөө хүдэлгэгдэнэгүй, тэндэ һайн мэргэжэлтэй кадрнууд дуталдана. Тиигэжэ тэдэнэр жэлһээ жэлдэ түсэбтэ даабаряа дүүргэнэгүй. Гэбэшье эдэ бүгэдэ партиин райкомууд болон райгүйсэдкомуудай һанаае ехэ зобооногүй. Дурсагдаһан коллективүүдтэ хэрэгтэй туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлэгдэнэгүй. Тэндэ партийна организацинуудай нүлөө үшөөл һула байһаар. Кадрнуудынь ходо һэлгэгдэнэ.

«Бурятпромжилводстрой» трест хүдөөдэхи мелиоративна организацинуудые бэхижүүлхэ, тэндэ барилгын хүдэлмэриие үргэдхэхэ асуудалые муугаар, удаанаар шиидхэнэ.

Проект зохёолгын гэгдэһэнһээ боложо, түмэр-бетон зүйлнүүдые бүтээдэг заводые шэнэдхэн хубилгаха хүдэлмэри унжагайрһаар. Мелиоративна техникэ заһабарилха заводой, мүн түмэр-бетоноор хэгдэһэн сорго хоолойнуудые бүтээхэ заводойшье барилга үшөө эхилээгүй байха юм.

Мелиоративна барилгануудые түсэблэхэ, иланаяа түрүүшын ээлжээндэ бодхоогдохо мелиоративна барилгануудые шэлэн абаха хэрэгтэ ехэ дутагдалнууд үзэгдэнэ. Зарим ушарта ажахынуудай захилай ёһоор экономическа талааараа үндэһэлэгдөөгүй барилганууд түсэбтэ оруулагдана. Энээнһээ боложо, капитальна һомологын мүнгэ зөөри элдэб жэжэ барилганудта таараагдана, алдуу эндүү гаргагдана. Имагтал республикын Хүдөө ажахын болон уһанай ажахын министерствэнүүдэй хоорондоо ойлголсохогүй дээрэһээнь боложо, мал ажалай баригдажа ашаглагдаһан, томо комплекснүүдые үбһэ тэжээлээр хангаха асуудал мүнөө хүрэтэр шиидхэгдээгүй байна. Мүн тэрээнһээ боложо, Улаан-Үдэ шадархи зонодо овощ тоггууритай һайнаар ургуулжа абаха таатай эрхэ байдал бии болгогдоогүй, һү һаалиин фермэнүүдэй дэргэдэхи олон жэлдэ хэрэглэгдэхэ һайжаруулагдаһан бэлшээринүүд хүсэндөө хүргэгдөөгүй орхигдошонхой.

Министрнүүд нүхэд Найданов, Санеев, мүн хоёр министерствын коллегинүүд эдэ бүгэдые наринаар хаража үзэхэ, гуримшуулха хэмжээнүүдые абаха ёһотой.

Шанаржуулагдаһан газарые ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ талаар колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдэй экономическа болон моральна харюусалгыень эрид дээшэлүүлхэ асуудалые ажабайдал урдамнай табижа байна. Энээнтэй дашарамдуулан, «Колхоз, совхозуудта болон хүдөө ажахын бусад предприятинуудта шанаржуулагдаһан газарые үндэр ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэлгэ хангаха хэмжээнүүд тухай», мүн «Ажахынууд хоорондын мелиоративна системэнүүдые колхоз, совхозуудай балансһаа гаргажа, уһанай ажахын организацинуудай балансда дамжуулжа үгэхэ тухай» СССР-эй Министрнүүдэй Совет тусхай тогтоол баталан абаа.

Шэнэ гуримай ёһоор колхоз, совхозуудай, уһанай ажахын организацинууд, «Сельхозтехникын» болон «Сельхозхимиин» предприятинуудай хоорондохи харилсаан нарин хэлсээнэй ёһоор, гектар бүриһөө түсэбөөр хараалагдаһан хэмжээнэй ургаса абаха материальна болон моральна харюусалгатайгаар тогтоогдохо болоо. Иигээд ерэхэдээ колхоз, совхозуудай болон агропромышленна комплексдо ородог бусад организацинуудай ажалай эсэсэй дүнгүүд үндэр баян, тоггууритай һайн ургаса абаһаарнь сэгнэгдэхэ ушартай. Жэлэй дүн гаргахада, проектээр хараалагдаһан ургаса абажа шадаһан коллективүүд дүрбэн һарын салингай хэмжээнэй шан абаха болоно. Харин ажахынууд урид абаһан уялгаяа дүүргэжэ шадаагүй һаа, тэдэнэр бэе бэеынгээ урда экономическа харюусалгатай байха юм. Хүдэлгэгдэжэ байһан уһалууриин болон хатаалгын системэнүүд, электрын хүсөөр хүдэлгэгдэдэг бүлүүр станцинууд, 1985—1990 онуудай туршада колхоз, совхозуудай балансһаа абтажа, уһалууриин системэнүүдэй управленинүүдэй балансда дамжуулагдан үгтэхэ ёһотой. Тэдэниие ашаглалгын болон заһабарилгын бүхы гаргашын 30 процентнь гүрэнһөө һомологдохо, 70 процентнь колхоз, совхозуудай мүнгэ зөөриһөө таһалагдаха байна. Энэнь колхоз, совхозуудта ехэхэн туһаламжа боложо үгэнэ.

Манай республика дотор шанаржуулагдаһан газарые шадамараар хэрэглэдэг ажахынууд үсөөн бэшэ. Энэ талаар Хяагтын район һайн жэшээ харуулна. Һүүлэй жэлнүүдтэ район дотор уһалагдадаг газарһаа тогтууритай һайн ургаса абтадаг болоо. 1983 ондо эндэ уһалагдадаг газарай гектар бүриһөө 30 центнер шэниисэ, 164 центнер овощ, 232 центнер кукурузын ногоон намаа, 28,9 центнер олон жэлэй ногооной ургаса, мүн хээрын уһалагдадаг сабшалан дээрэһээ гектарай 27 центнер үбһэн хуряагдаа һэн.

Ранжуровай нэрэмжэтэ колхоздо тиимэ газарһаа гектарай 30 центнерһээ дээшэ шэниисэ, 300 центнер кукурузын ногоон, сабшалан дээрэһээ гектарай 35 центнер үбһэн абтаа. Иимэ ургаса нилээд ехэ газарһаа хуряагдаа гэжэ тэмдэглэхээр.

Оронгын совхоздо Баруун-Оронгодо уһалууриин системэ шэнээр баригдажа, бүхы хэрэгтэй культуртехническэ хүдэлмэри хүсэд хэгдээд, олон жэлэй ногоон таригдаад, һүүлэй хэдэн жэлдэ 400 гектар газарай гектар бүриһөө 40 гаран центнер үбһэн абтана.

Загарайн районой Хүрбын ОПХ-да уһалагдадаг, һайжаруулагдаһан бэлшээри хэдэн жэлдэ һайнаар ашаглагдажа байна. Эндэ 115 гектар дээрэ 400 үхэр бүхэли зундаа байлгагдана. Тэндэхи ажахы гектарай 50 центнер тэжээлэй единицэ абана гэхэ гү, али зунай һаранuудта үнеэдэйнгээ һү шэмые эрид дээшэлүүлжэ, һү һаалиие түргэнөөр ехэ болгожо, түсэбөө үлүүлэн дүүргэнэ.

Ажахын тоосоондо ороод, хамтын подрядай гуримаар хүдэлдэг олохон бригада, звенонууд уһалагдадаг газараа зүбөөр ашаглан, һайн үрэ дүн түйлана. Жэшээнь, Баргажанай районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой А. Г. Шахировай даадаг кукурузашадай звено 220 гектар уһалагдадаг газарта кукурузые ондоо ургамалнуудтай холижо таряад, гектар бүриһөө 450 центнер гэхэ гү, али гектарай 45 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй ургаса абаһан байна. Хяагтын районой «Родина» колхозой кукурузашан Г. Г. Дампиловай звено уһалагдадаг 122 гектар газарай гектар бүхэнһөөнь 525 центнер кукурузын ногоон намаа ургуулаа.

Гэхэтэй хамта республика дотор уһалагдадаг газарай ургаса үшөөл бага, олонхи ажахынууд тэндэһээ продукци абаха тогтоомол түсэбые дүүргэнэгүй. Байгша ондо республика дотор уһалагдадаг газарһаа гектарай 12,9 центнер орооһон, 76,4 центнер хартаабха, 117 центнер овощ, сабшалангай гектар бүриһөө 13,9 центнер үбһэн, олон жэлэй ногоо тариһан газарһаа гектарай 20 центнер, кукурузын газарһаа гектарай 170 центнер ургаса хуряагдаа. Хэдэн миллион түхэриг гаргашалагдажа баригдаһан инженернэ түхеэрэлгэтэй уһалууриин томо системэнүүдэй дэргэдэхи газарһаа проектээр хараалагдаһан ургаса абтанагүй.

Байгша ондо XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхоз Бэшүүрэй уһалууриин системэдэхи тарялангай гектар бүриһөө түсэбэй ёһоор 30 центнер ургаса абаха аад, оройдоол 16,7 центнер таряа хуряагаа. Мүн гектарай 400 центнерэй орондо 80 центнер силосэй ургамал, 200 центнерэй орондо 130 центнер овощ хуряаһан байна. Мухар-Шэбэрэй районой «Авангард», Хориин районой Анаагай совхозууд, Загарайн районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз болон бусад ажахынууд уһалууриин системэнүүдэй дэргэдэхи газар дээрэһээ проектээр хараалагдаһанһаань һураггүй бага ургаса абана.

Зэдын районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз Гэгээтынгэ уһалууриин системын дэргэдэхи 100 гектар тарялан дээрэ хэдэн жэлэй саана олон жэлэй ногоо тариһан юм. Теэд һүүлэй жэлнүүдтэ тэндэһээ нэгэшье центнер ургаса абанагүй. Юуб гэхэдэ, урда жэлнүүдтэ таригдаһан ногоониинь үгы болоод, дээрэһээнь үрэһэн нэмэгдэжэ таригдаагүй байшоо бшуу. Гэбэшье эндэхид тэрэ газараа уһалжа, үлүү гаргаша хэжэ үргэлжэлһөөр. Зэдын райондо бүхы дээрээ олон жэлэй ногооной үрэһэ тариһан, уһалагдадаг газарһаа гектарай оройдоол 9 центнер ургаса абтана.

Эдэ жэшээнүүдые сасуулжа үзэхэдэ, бүхы юумэеэ, ажахыгаа ондо ондоогоор эрхилдэг дээрэһээнь лэ ургасаньшье хоорондоо иимэ ехэ илгаатай байна ха юм. Эдэ бүгэдые наринаар хаража үзэхэ саг ерээ. Түбхын түрүүн газарай гектар бүхэниие оролдосотой бэрхэ, нарин нягта зэдтэй болгохо хэрэгтэ партийна хүдэлмэриин нүлөөе шэглүүлхэ ёһотойбди. Мүнөө ажахын ээлжээтэ шэнэ жэлые угтажа байхадаа, саашадаа шанаржуулагдаһан бүхы газар дээрэ саг үргэлжэ хүдэлхэ хүнүүдые наринаар шэлэжэ табиха, тэндэ эгээл эрхим һайн механизаторууд болон таряашадые табиха болонобди. Тэдэнэй мэргэжэлые дээшэлүүлхэ, шанаржуулагдаһан газар дээрэ хүдэлдэг бүхы бригада, звенонуудые хамтын подрядта оруулха, һайн техникээр хангаха, үтэгжүүлгэ хүсэд хүрэхөөр үгэхэ, технологическа журамые нарин нягтаар сахиха гурим тогтоохо хэрэгтэ тон ехэ анхарал хандуулха шухала гэжэ элидхэлшэ заана.

Уһалагдадаг газарай тарилгын хубаарилгада онсо анхарал табиха тухай тэрэ саашань хэлэбэ. Уһалагдадаг тарялан дээрэ имагтал ашаг үрэ ехэтэй, үнэтэй ургамалнуудые тариха гээшэ зайлашагүй шухала гурим болгогдохо ёһотой. Ушарынь юуб гэхэдэ, ехэнхи ушарта уһалагдадаг нилээд ехэ газарта ургаса муутай, үнэ сэн багатай ургамалнууд, заримандаа нэгэ жэлэй ногоон (зелёнко) таригдадаг байха юм. Тэндэһээнь гектарай оройдоол 5—6 центнер тэжээлэй единицэ абтана. Бэшүүрэй, Зэдын, Баргажанай, Загарайн, Улаан-Үдын, Хориин районуудай ажахынуудта уһалагдадаг газар дээрэнь ахир бага ургаса үгэдэг ургамалнууд ехээр таригдана. Тиихэдэ ашаг үрэ ехэтэй ургамалнууд — хартаабха, овощ, тэжээлэй корнеплодууд, олон жэлэй ногоон диилэнхидээ хуурай добо газарта таригдаад, багахан хубинь лэ уһалагдадаг газарта ургуулагдана. Мэргэжэлтэдэй шэнжэлжэ үзэһэнэй ёһоор, мүн түрүү дүй дүршэлэй түйлалтанууд дээрэһээ хараахада, манай республикын эрхэ бай далда газарые һайнаар үтэгжүүлээд, оло дахин уһалха бүрил ургасань дээшэлдэг байна. Газарай хүрьһэндэ оруулагдаһан үтэгжүүлгын центнер бүхэнһөө ургасань 5—8 центнер тэжээлэй единицын хэмжээгээр дээшэлнэ бшуу. Уһалуури үтэгжүүлгэ хоёрые зүбөөр таарулжа хэрэглээд байбал, шанаруулагдаһан газарһаа ашаг үрэ абаха арга боломжонь хизаарлашагүй ехэ. Эдэ арга боломжонуудые зүбөөр ашаглан хэрэглэхын тула хүдөө ажахын органууд, ажахынууд үсэд шангаар хүдэлхэ ёһотой.

Республикын олонхи ажахынуудта уһалууриин хаалта, һубаг ханаабууд хаһа сагтаа заһабарилагданагүй, хангалтагүй муугаар харууһалагдана, тэндэхи газарта үтэгжүүлгэ бага хүртэнэ, уһалууриин нормо, болзор ёһоор сахигданагүй. Механизаторнууд—газар уһалагшадта хэмһээ ехэ газар даалгагдадаг. Зарим ушарта ургамалай ургаха үедэ, түлэг уһалха хаһада энэ хүдэлмэри оройдоо зогсоогдошодог байха юм. Энэ жэлдэ уһалагдахаар түсэблэгдэһэн бүхы тарялангай оройдоол 60 процентнь хабар хүрьһэндэ шииг нойто үгэхэ уһалуури хэгдээ. Харин ургамалнуудай ургажа байха үедэ тэрэнэй оройдоол 40 процентнь уһалагдаа. Уһалагдадаг сабшалан, бэлшээришье хүсэд ундалуулагдаагүй үлөө.

Зэдын, Бэшүүрэй, Сэлэнгын ба Мухар-Шэбэрэй районуудай ажахынуудта энэ хүдэлмэри иланаяа хангалтагүйгөөр ябуулагдана.

Мүнөө үедэ республикын ажахынуудта «Фрегат» түхэлэй 100 гаран, «Днепр» түхэлэй 16 агрегат, бороо оруулдаг хурдан түргэн ябадалтай 600 шахуу машина, 904 нүүдэл бүлүүрэй станци хүдэлдэг юм. Энэ оньһон техникээр нилээд ехэ газар уһалха арга бии. Гэбэшье тэрээндэ харюусалгагүйгөөр хандаһанһаань уламжалан, уһалууриин олон тоото машинанууд һаатан зогсоно. Байгша ондо дунда зэргээр 500 гаран бүлүүрэй станци хүдэлбэ. Техническэ болон бусад ушар шалтагаануудаар уһалууриин «Фрегат» түхэлэй 27 агрегат һаатан зогсоһон байна. Агропромышленна нэгэдэлэй республиканска совет энэ асуудалые гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ, уһалууриин машинануудые заһабарилгын бааза байгуулха хэмжээнүүдые абаха, тэдэниие хэрэглэлгын гурим тогтоохо зэргэтэй.

— Республика дотор газар тарялангые шанаржуулан һайжаруулгые саашадань хүгжөөхэ зорилгонуудые зүбшэн хэлсэхэдээ, газар тарялангай үрэжэлые дээшэлүүлхэ, тэрэниие бүри гамтай һайнаар хэрэглэхэ ниитэ асуудалнуудһаа таһархайгаар зүбшэн хэлсэжэ шадахагүй байнабди, — гэжэ нүхэр Беляков хэлэбэ. —Газар тарялан элдүүрилгые һайжаруулга, эрдэм ухаанда үндэһэлэн зональна системые нэбтэрүүлгэ, үтэгжүүлгэнүүдые таарамжатай зүбөөр, шухала хэмжээгээр оруулалга, газарай хүрьһэнэй нуралгатай тэмсэл, һайн үрэһэ хүрэнгэ бии болголго гэхэ мэтэ асуудалнуудые шиидхэхэ шухала. Энэ талаар эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулагдана, яһала һайн дүй дүршэлтэй болонхойбди.

Жэшээнь, Баргажанай болон Хурамхаанай районуудые абажа харая. Байгша ондо эдэ районуудай ажахынууд таряа үйлэдбэрилжэ, гүрэндэ худалдаха даабаринуудаа нилээд үлүүлэн дүүргээ, бүдүүн ба шэмэтэ тэжээлэй бата бэхи нөөсэнүүд байгуулагдаа. Энэ амжалтань гэнтын ушар бэшэ юм. Һүүлэй жэлнүүдтэ эндэ орооһото ургамалнуудай тарижа ургуулагдадаг талмайн хүрьһые хамгаалха агротехникэ залан сэхээр, бодомжотойгоор нэбтэрүүлэгдэжэ байна. Силосэй ургамалнууд саг болзор соогоо таригдана, паар һайнаар хахалагдана. Эндэхи ажахынууд эрхим шанартай үрэһэ хүрэнгэ бэлдэхэ тухай ээн ёһоной анхарал оролдолго хандуулна, газар уһалхын тула бүхы арга боломжонууд хэрэглэгдэнэ, бригадна подряд эдэбхитэйгээр нэбтэрүүлэгдэнэ. Тарялан болон сабшалангай ургасые дээшэлүүлхэ асуудалнуудые партиин райкомууд, партийна организацинууд һуларшагүй хиналтадаа абадаг юм. Гэбэшье газар тарялангые зональна аргаар элдүүрилхэ хэрэгтэ үшөө бага бэшэ дутуу дунданууд ушаржа байһаар. Загарайн, Сэлэнгын, Зэдын, Бэшүүрэй, Улаан-Үдын ба бусад зарим районуудай олохон ажахынууд иимэ гуримые үргэнөөр нэбтэрүүлхэ талаар мүртэй хүдэлмэри ябуулнагүй. Эгээл тиимэһээ энэ жэлэй хангалтагүй сагай уларил имагтал эдэ районуудай ажахынуудай хүдэлмэридэ ехэ нүлөө үзүүлһэн байна.

Олохон ажахынуудта севооборотууд удаанаар нэбтэрүүлэгдэнэ, үндэр баян ургасын энэ үндэһэ һуурида ёһотой анхарал хандуулагданагүй гэжэ тэмдэглэлтэй. Зональна системээр хараалагдаһан газарай хүрьһэ хамгаалалгын, нара һалхиһаа хүрьһэнэй нуралые һэргылгын хэмжээ ябуулганууд гүйсэд бэелүүлэгдэнэгүй. Бэшүүрэй, Хэжэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын ба Улаан-Үдын районуудай ажахынуудта эдэ хэмжээ ябуулганууд оройдоол 30—60 процентээр дүүргэгдэнэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ үтэгжүүлгэ хэхын тула наг шэбхэ мүртэй хэрэглэгдэнэгүй.

Колхоз, совхозуудые агрохимическэ талаарнь хангалгада «Сельхозхими» нэгэдэл шиидхэхы үүргэ дүүргэхэ зэргэтэй. Теэд энэ албанай яаха аргагүй удаан саг соо хүгжөөгдэжэ байһаниинь халагламаар. Тэрэнэй үйлэдбэриин бааза хангалтагүй удаанаар хүгжөөгдэнэ, складууд болон агрохимическэ пунктнууд муугаар баригдана. Нэгэдэлэй бэелүүлжэ байһан агрохимическэ хүдэлмэри ахир тулюур, тэдэнэй шанарыньшье доогуур хэмжээндэ байһаар.

Үтэгжүүлгэнүүдтэ хэрэглэгдэхэ торфын горитой ехэ нөөсэнүүд Кабанскын, Түнхэнэй ба Баргажанай районуудта элирүүлэгдэн нээгдээ. Тэрэниие олзоборилхо хэрэгые эмхидхэлгэдэ «Сельхозхими» нэгэдэл мүнөө дээрээ ехэ оролдолго гарганагүй. Хүдөө ажахын министерство, партиин зарим райкомууд, РАПО-нууд агрохимическэ албанай хүдэлмэридэ хангалтагүй анхаралаа хандуулна. Зарим ушарта тус албан түмэр харгы шадархи складуудһаа үтэгжүүлгэнүүдые районуудта зөөлгөөр хүдэлмэреэ түгэсхэжэрхидэг байха юм. Эндэ айхабтар ехэ үтэгжүүлгэнүүдэй гээлтэ үрилтэдэ ородог байһан тухай хэлэһэнэй хэрэгтэй аал!

Үрэһэ хүрэнгэ бии болголгодо, машинно-тракторна паркые хэрэглэлгэдэ ехэ дутуу дунданууд ушарна. Хабарай тарилгын, ургаса хуряалгын үедэ тогтоогдоһон агрохимическэ болзор хододоо баримталан бэелүүлэгдэдэггүй байна. Буртаг үбһэн болон хоротон шумуулнуудтай тэмсэл муугаар ябуулагдана. Эдэ бүгэдэ тарялангай ургасые доошолуулна.

Газар тарялан элдүүрилгые саашадань һайжаруулха талаар хүдэлмэри ябуулхадаа, партийна организацинууд кадрнуудта, тэдэнэй мэргэжэлые дээшэлүүлгэдэ, моральна ба материальна урмашуулгада, үүсхэл эдэбхиинь дээшэлүүлгэдэ гол анхаралаа хандуулха уялгатай. Ажалай эмхидхэлэй ба түлбэриин түрүү аргануудые, нэн түрүүн ажахын тоосооё, эсэсэй продукциин түлөө түлбэритэй хамтын подрядые үргэнөөр нэбтэрүүлхэ гээшэ эндэ ехэ удха шанартай байна. Агрокомплексын бүхы шатануудта ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ, продукциин шанарые һайжаруулха, алмалта арьоалалта хэхэ, ажахы эрхилэлгын ба хүтэлбэрилгын хэрэгые нарижуулан һайжаруулха шухала.

Эрдэм наукын ба түрүү дүй дүршэлэй түйлалтануудые ажал хэрэгтэ эдэбхитэйгээр нэбтэрүүлхэ гээшэ шанаржуулагдаһан газарые хэрэглэлгын бүхы хүдэлмэриие нарижуулан һайжаруулгын эрхэ нүхэсэлнүүдэй нэгэниинь болоно гэжэ нүхэр К. У. Черненкын үгэ дотор онсолон тэмдэглэгдэһэн байгаа. Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлэлгын институт, мелиоративно-туршалгын станци, хүдөө ажахын институт, СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин Буряадай филиал энэ талаар ехэ үүргэ дүүргэхэ байна.

Баригдажа байһан мелиоративна түхеэрэлгэнүүдэй бата бэхи, найдамтай байлгые дээшэлүүлхэ, уһалууриин хүдэлмэридэ автомат оньһон түхеэрэлгэнүүдые нэбтэрүүлхэ талаар үшөө ехэ юумэ хэхэ зэргэтэй.

Хүйтэн сэбдэг, намаг налхитай газарта мелиоративна объектнүүдые бариха ушар үшөөл олоор үзэгдэдэг байна. Эдэ бүгэдэ гидротехническэ түхеэрэлгэнүүдтэ онсо эрилтэ табидаг, эрдэм наукын, проект зохёогшодой ба барилгашадай урда шиидхэгдээгүй олохон асуудалнуудые табидаг байна.

Республикын научна эмхи зургаанууд хараалһанай үндэһөөр ургаса хуряажа абаха талаар дүршэл багатай юм. Газарай хүрьһэндэ бии байгаа шииг нойтоной нөөсэнүүдые тодорхойлхо мүнөөнэй онол арганууд бии. Эгээл иимэһээ ажахынууд эрдэм ухаанай үндэһөөр уһалуури хэхэ болзор тогтоохо, үтэгжүүлгэнүүдые оруулха арга олгоногүй, уһалууриин ашаг үрые дээшэлүүлдэггүй байна. Селекциин талаар үнгэргэгдэжэ байһан шэнжэлгэнүүд ороохото, иланаяа тэжээлэй ургамалнуудай эрхим һайн сортнуудые абаха арга олгоногүй.

Юрэдөөл, уһалууриин газар дээрэ ороохото, тэжээлэй ургамалнуудые, хартаабха болон овощ тарижа ургуулгын, үндэр баян ургаса хуряалгын индустриальна технологи зохёохын тула Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлэлгын институдай методическа хүтэлбэри доро 1985 ондо элдэб зононуудай ажахынуудта үргэн ехэ сеть байгуулха шухала. Иимэ туршалга уһалагдадаг поли бүхэнэй бодото хүсые зүбөөр сэгнэхэдэ, хүдэлжэ байгаа, мүн шэнээр зохёогдожо байһан мелиоративна түхеэрэлгэнүүдэй проектнүүдые һайжаруулгада туһалха юм.

КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй документнүүдые ажалшадай дунда үргэнөөр нэбтэрүүлхэ гээшэ партиин горкомуудай, райкомуудай, шухала зорилго болоно гэжэ элидхэлшэ тэмдэглээ. Политическэ ба экономическа һургуулинуудта Пленумэй материалнууд гүнзэгыгөөр шудалагдаха зэргэтэй. Бүхы пропагандист-эдэбхитэд, республиканска болон районуудай газетэнүүд, телевидени болон радио-дамжуулга, «Знание» бүлгэмэй эмхинүүд, соёл-гэгээрэлэй эмхи зургаанууд тэдэниие үргэнөөр нэбтэрүүлгэдэ, хараалагдаһан хэмжээнүүдэй ямараар бэелүүлэгдэжэ байһые харуулалгада эдэбхитэйгээр хабаадуулагдаха ёһотой.

Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ эмхидхэлэй ба политическэ хүдэлмэриие үргэнөөр ябуулхадаа, партийна организацинууд ниитэ гүрэн түрын энэ шухала хэрэгтэ хүн бүхэнэй эдэбхитэйгээр хабаадахыень түйлаха зэргэтэй. Нэн түрүүн мелиоративна органуудай бүхы подразделенинүүдэй, албануудай партийна организацинуудай үүсхэл эдэбхиие дээшэлүүлхэ шухала.

КПСС-эй олохон райкомууд эдэ бүгэдэндэ анхаралаа һулаар хандуулна гэжэ тэмдэглэлтэй. Зарим мелиоративна эмхинүүдтэ эмхидхэл һайнтай ажалша коллективүүд байгуулагданагүй, коммунистнууд болон комсомолшууд үсөөн байна. Эндэ ажалай журам һула, тиимэһээ кадрнуудаи ажалһаа гараха, орохо ушар тохёолдоно. Үйлэдбэриин түрүүшүүлые партида абажа, партийна нүлөөе бэхижүүлхэ тухай анхарал оролдолго хандуулха хэрэгтэй.

Манай пленум энэ жэлэй түгэсхэхы шатада боложо байна гэжэ А. М. Беляков саашадаа хэлэбэ. Хараалагдаһан түсэбүүдээ, даабаринуудаа амжалтатайгаар дүүргэхын тула ажахын бүхы участогуудта үшөө ехэ хүсэлэл оролдолгонуудые гаргаха хэрэгтэй.

Промышленностьда түсэбэй дүүргэлтэ ехэ бэрхэшээл түбэгүүдтэй ушарна. Ашаглалгада оруулагдаха объектнүүд дээрэ баригашад үшөөл ехэ хүдэлмэри хэхэ ёһотой. Эдэ үдэрнүүдтэ байрын гэрнүүдые, хүүгэдэй эмхи зургаануудые барижа ашаглалгада оруулха талаар үшөө ехэ юумэн хэгдэхэ зэргэтэй. Коллективүүдтэ ажалай үүсхэл эдэбхиие бүри дээшэлүүлхын, түсэбөө имагтал дүүргэхын бэшэ, харин үлүүлэн дүүргэхын тула бүхы юумэ хэхэ гээшэ партийна организацинуудай, ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй гол зорилго болоно.

Хабарай тарилгада оньһото техникэ, үрэһэ хүрэнгэ бэлдэхэ, үбэлэй агрономическа хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхэ талаар колхоз, совхозууд ехэ юумэ хэхэ ёһотой. Хабарай тарилгада бэлдэхэдээ, хамтын подрядаар хүдэлдэг ажахын тоосооной бригадануудай, звенонуудай хүдэлмэриин дүй дүршэлые али бүхы талааарнь сэгсолхо, тэдэнэй эгээл эрхим һайнуудыень абаха, механизаторууд болон таряашадай һуралсалые һайнаар эмхидхэхэ, хүдэлмэриин түсэбүүд болон ажахын тоосооной даабаринуудые бодомжолон зохёохо, бүхы юумэ хараада абаха шухала.

Эдэ бүхы хүдэлмэри партийна организацинуудай гол анхаралда хододоо байха ёһотой. Ерэхэ жэлдэ ороохо таряа, хартаабха, овощ болон бүхы зүйлэй бүдүүн ба шэмэтэ тэжээл үйлэдбэрилгые нилээд ехэдхэхэ зорилготойгоор түсэбүүд соогоо ехэ хэмжээнүүдые хараалха зэргэтэйбди.

Малай үбэлжэлгые амжалтатайгаар үнгэргэхэ, мал ажалай продуктнуудые үйлэдбэрилгые, бэлэдхэлгые доошолуулхагүйн тула бүхы хүсэлэл оролдолгонуудаа гаргаха гээшэ хүдөө ажахын ажалшадай харюусалгатай зо
болоно. Олохон ажахы
үбэлэй сагта түгэс бэлэ
шэ байшоо. Энэнь тэ
хүдэлмэриин үрэ дүн
дары нүлөөлбэ. Ушар
һээ октябрь болон н
һаранудта Зэдын, Яру
Баргажанай, Хурамхаанай
хэнэй, Мухар-Шэбэрэй
бусад зарим районуудта
һа мал гарзалһан байна
жэнгын, Хориин, Загарай
рамхаанай, Сэлэнгын ба
хэдэн районуудта үнезд
һаам доошолбо. Малай
жэлгын һаял эхилжэ ба
олохон ажахынууд холим
жээлээр дуталдаһан бай
Энэнь бии байгаа тэж
гамтай һайнаар хэрэглэх
со харюусалга ажахын
хүтэлбэрилэгшэдэй, мэр
тэдэй урда табина. Бүхы
хуу ажахынуудта тэжээл
хүүд, кухнинууд таһал
гүйгөөр хүдэлгэгдэхэ, т
эпээргэдэжэ болбосоруула
тиигэжэ үхэр малда ш
тэжээл үгтэхэ ёһотой.
түрэһэн гунжадые һайнаа
жа, һү шэмыень нэмээх
нэй тоһолигые дээшэл
эмэ хашараг болон ү
искусственна аргаар һ
үрэжүүлхэ, эхэ малай
толгоие олошоруулха т
дүүргэхэ талаар шухал
жээнүүдые абаха хэрэгтэ
ханай үшөөл дуталдажа
һые хараада абажа, 1985
түрүүшын хахад жэлдэ
малые шахан таргалу
һайнаар эмхидхэхэ ш
Хүшэ тамираа алдаһан
нуудта, хонидые о
оруулалгада бэлдэлгэдэ
анхарал хандуулагдаха
той. Малай тэжээлэй д
байһые хараада абажа
лоомо болон модоной
бэһэ бэлдэхэ хэрэгтэй.
Шалгалтын харуу
ёһоор, зарим нютагуудта
шадай дунда хүдэлмэр
дэниие соелой-ажаһуу
талаарнь хангалга һулаа
хидхэгдэнхэй, социалис
сөөнэй ямараар ябажа
һан тухай мүртэй юумэн
до мэдээсэгдэнэгүй, г
дэ ороһон фермэнүүд
дэлмэри хиналтада абт
Мал ажалай хүдэлмэрил
тэ бодото туһаламжа
хэ асуудалнууд дары
хэгдэнэгүй. Эдэ бүхы
дунданууды усадхаха
хаа хаанагүй эдэбхитэй
жээнүүд абтаха зэргэт
Манай орон түсэбтэ
жэлэй олохон талаараа
өөрсэ түгэсхэхы жэлдэ
хоёо байна. Тэрэнэй һүү
та КПСС-эй XXVII съез
лохо, Эсэгэ ороноо ха
гын Агууехэ дайнда сов
дай түйлаһан илалтын 4
лэй ойе совет хүнүүд м
рада һайндэрлэхэ, с
болон автономито рес
кануудай Верховно Со
дэй һунгалта үнгэргэгдэх
на. Эдэ бүгэдэ партийн
ганизацинуудай бэелүүл
хүдэлмэридэ онсо удха
но бшуу.
СССР-эй Верховно С
болон РСФСР-эй Вер
Соведэй һаяхан болоно
синүүд, Буряадай А
Верховно Соведэй сесс
оной арадай ажахын т
баталаа. Түсэбтэ даабар
табан жэлэй үнгэрһэн
нүүдэй дундуур хэмж
үлүү ехээр тодорхойл
Тиимэһээ областной па
организациин бүхы
ябуулгын хэмжээн бү
дэр ехэ байха ёһотой.
нэй бүхы участогуудай
мэриин ашаг үрэ боло
нарые дээшэлүүлгэдэ,
журамые бэхижүүлгэдэ
ехэ хүсэлэл оролдолго
элсүүлхэ ёһотойбди.
Республикымнай комм
нууд, бүхы ажалшад К
ЦК-гай октябриин Пл
шиидхэбэринүүдые бо
бэелүүлхын түлөө оро
тойгоор тэмсэхэ, түсэб
бан жэлэй түгэсхэхы
даабаринуудые дүүргэх
ла өөһэдһөө дулдыдаһ
хы юумэ хэхэ юм гэж
гэн найдажа байһанаа
А. М. Беляков элидхэл
түгэсхэлдэ мэдүүлбэ.

ЭЛИДХЭЛ ТУШАА ҮГЭ ХЭЛЭЛГЭ

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ түрүүлэн үгэ абаһан КПСС-эй Түнхэнэй райкомой нэгэдэхи секретарь В. Д. Таханов һүүлэй жэлнүүдтэ районой ажахынуудта сабшалан, тарялан һайжаруулха талаар горитойхон хүдэлмэри хэгдээ гэжэ тэмдэглэбэ. КПСС-эй ЦК-гай майн (1965 он) Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, районой колхоз, совхозуудай хүдэлмэришэд 15 гаран мянган гектар мелиораци хэгдэһэн газар ашаглалгада оруулжа шадаа. Арбан нэгэдэхи табан жэлэй туршада 4,9 мянган гектар газар һайжаруулагдаһан байна. Тиигэжэ ниитын адууһа малые тэжээлээр хангахаар ороохо таряанай үрэһэ хүсэдөөр хаажа абаха арга олдоо юм. Гэбэшье уһалууриин болон хатаагдаһан газарнууд үшөөл бирагүйгөөр ашаглагдана гэжэ үгэ хэлэгшэ тоолоно. Юуб гэбэл, уһалууриин системэнүүдэй барилгын проект муугаар зохёогдоно. Энэ ушарһаа боложо, Бадарай, Таһархайн, Хойто-Голой, Ахалигай, Охор-Шэбэрэй, Нарин-Нуурай уһалууриин системэнүүд, мүн 1104 гектарай олон жэлэй һайжаруулагдаһан бэлшээри хүсэд ашаглагданагүй.

Хойморой намагые хатааха системэ гурбадахи жэлээ баригдажа байна. Тэрэнэй түрүүшын комплекс 1985 ондо ашаглалгада оруулагдаха ёһотой. Харин гурбан жэлэй туршада оройдоол 1,2 миллион түхэриг мүнгэ зөөри ашаглагдажа, 278 гектар бэлэн болгогдонхой. Бэшэ 449 гектар дээрэ ажал хүдэлмэри үшөө хэгдээгүй байха юм.

— Бидэнэй һанахада, Абаканай «Востокгипроводхоз» институт энэ системын барилга хараалхадаа, Саянай хадануудһаа урдаһан уһа бариха гол каналыень һайса үндэһэлжэ шадаагүй гээшэ ха. Гол каналайнь эрьенүүд ёһотоор бэхижүүлэгдээгүй дээрэһээ нуража эхилэнхэй, уһаншье тон гүйхэн болошонхой. Энэ талаар Мелиорациин болон уһанай ажахын министерствын хүдэлмэрилэгшэдшье зэмэтэй. Һаяхан манай районойхид тус министерстводэ арбан хоёрдохи табан жэлэй туршада мелиорациин болон уһалууриин газар үргэдхэхэ талаар дурадхалнуудые оруулаа. Энээниие эндэ тон наринаар хаража үзэхэ бээзэ гэжэ найданабди. Мүнөө районда 2240 гектар уһалууриин газар тоологдоно, харин арбан хоёрдохи табан жэлэй туршада 10—12 мянган гектар уһалууриин газартай болохо арга боломжонууд бии юм. Эдэ жэлнүүдтэ Могой-Горхоной, Харбяангуудай, Улаан-Горхоной, Һубагай, Ахалигай, Сагаан-Уһанай системэнүүдэй барилгые арбан хоёрдохи табан жэлэй түсэбтэ оруулхые КПСС-эй обкомдо, республикын Министрнүүдэй Соведтэ үгэ хэлэгшэ дурадхана.

Мүн Эрхүү мүрэнэй, Зүүн-Мүрэнэй уһые зүбөөр ашаглаха саг хүрэжэ ерэнхэй. Тиигэжэ үшөө 4900—5000 гектар газар уһалха арга олдохо юм.

Түнхэнэй районда XII табан жэлэй туршада 47,3 мянган гектар газар дээрэ мелиоративна хүдэлмэри хэгдэхэ ёһотой. Харин энэ ехэ хэмжээнэй хүдэлмэриие «Бурводстрой» управлениин Түнхэнэй ПМК дүүргэжэ бирахагүй юм. Тиимэһээ тус ПМК-да горитойхон туһаламжа үзүүлхыень В. Д. Таханов Мелиорациин болон уһанай ажахын министерствэдэ дурадхаба.

Районда 21,8 мянган гектар элдүүрилгын газарай хүрьһэн уһанда нуража, һалхинда үлеэлгэжэ муудадаг. Ушарынь гэхэдэ, ой модо отолходоо, поли хамгаалха зуруудууд үлөөгдэнэгүй. Тиимэһээ энэ асуудалда ой модо бэлдэдэг ажахынуудай анхарал ехээр хандуулагдаха ушартай болоно.

Уһалууриин газарые һайнаар ашаглахын тула минеральна үтэгжүүлгэ хараалагдаһан хэмжээнэй ёһоор хэрэглэгдэхэ ушартай. Энээниие «Бурятсельхозхимия» нэгэдэлэй хүдэлмэрилэгшэд хараадаа абажа, районой ажахынуудые минеральна үтэгжүүлгээр гүйсэд хангахаар саг ерэнхэй. Гадна зунай үедэ холын хадын бэлшээриие зүбөөр хэрэглэлгэ ехэ удха шанартай. Тиимэһээ мал туужа абаашаха һайн харгы, эндэхи бэлшээринүүдые һөөг бургааһанһаа сэбэрлэжэ, һайжаруулха хэрэгтэй гээд В. Д. Таханов үгэеэ түгэсхэнэ.

Удаань Хориин районой Дээдэ-Тайлсын совхозой директор **П. О. Никитиндэ** үгэ үгтэбэ.

Тэрэ тус райондо нуга сабшалан, тарялан дээрэ хэгдэжэ байһан хүдэлмэри тухай хөөрөөд, уһалууриин газар үшөөл муугаар ашаглагдана гээд шүүмжэлнэ. Юуб гэхэдэ, эндэ минеральна үтэгжүүлгэ тон багаар гаргагдана. Нарин-Горхоной, Хүйтэн-Булагай, Доодо-Голой болон уһалууриин бэшэ системэнүүдэй проектнүүд алдуутайгаар бүтээгдэһэн, барилгыньшье шанар муу юм. Эдэ дутагдалнуудые усадхаха талаар Мелиорациин болон уһанай ажахын министерствын зүгһөө таатай хэмжээнүүд үшөө абтаагүй байһаар.

— Манай совхоздо мүнөө үедэ уһалууриин дүрбэн системэ бии юм, — гээд нүхэр Никитин үгэеэ үргэлжэлүүлнэ. —Тэдэнэй хүсөөр 2036 гектар сабшалан уһалагдадаг. Эндэ 20-ёод жэлэй туршада ажахымнай лугомелиоративна отряд түхэрээн жэлэй туршада хүдэлнэ. Отрядай гэшүүдэй хүсөөр ехэхэн ажал хүдэлмэри хэгдээ. Ю. Г. Хайрутдиновай, И. П. Кучумовай хүтэлбэрилдэг звенонууд жэл бүри 20—25 центнерһээ доошо бэшэ ургаса хуряадаг юм. Луговодууднай агротехникын ёһоор хараалагдаһан бүхы хүдэлмэреэ өөһэдөөл хэжэ гарадаг гээшэ. Энэ жэлдэ 7500 тонно наг шэбхэ, 550 тонно минеральна үтэгжүүлгэ, 700 гектар сабшалан һайжаруулагдаһан байна. Гадна луговодууднай мүльһэ ехээр хүргэхэ гэжэ оролдодог. 400 гаран гектар сабшалан бүлүүр станцинуудай хүсөөр уһалагдадаг юм. Иимэ хэмжээнүүдые бэелүүлһэнэй ашаар сабшалан дээрэһээ абтадаг ургаса хараа байса дээшэлээ. Хэрбээ 1980 ондо гектар бүриһөө 6,5 центнер үбһэн абтаһан һаа, 1983—1984 онуудта 15—16 центнертэ хүрэһэн байна.

Үгэ хэлэгшэ совхозойхидой «Бурводстрой» управлениин Хориин ПМК-гай хүдэлмэришэдтэй нягта холбоотойгоор хүдэлдэг тухайгаа онсо тогтожо хөөрэһэн байна. ПМК-гай хүсэ ехэтэ техникэ хэрэглэн, совхозой механизаторнууд 1985 ондо 223 гектар сабшалан һайжаруулха, 56 гектар газарые ой модонһоо сэбэрлэхэ гэһэн зорилготой. Мүнөө совхоздо Т-130 түхэлэй хоёр трактор ашаглагдана. Иигэжэ нягта холбоотойгоор хамтын подрядай гуримаар саашадаашье хүдэлхэ гээд совхозой механизаторнууд шиидэнхэй.

Уһалууриин газарай ашаг шэмые дээшэлүүлхын тула үшөөл ехэхэн ажал хүдэлмэри ябуулагдаха ёһотой гэжэ үгэ хэлэгшэ тоолоно. Хэдэн уһалууриин системэнүүд шэнэлэн заһабарилагдажа, 858 гектар талмайе таһалгаряагүйгөөр ундалуулха арга олгогдохо зэргэтэй. Хартаабха, түмһэтэ, силосэй ургамалнуудай тарилга уһалагданагүй. Гэхэтэй хамта Үдэ гол үерлэжэ, энэ жэлдэ таба дахин сабшаламнай уһанда абтаһан байха юм. Эдэ асуудалнуудые шиидхэхын тула Үдэ голой эрьеэр даамба бариха хэрэгтэй, энээние ерэхэ жэлдэ шиидхэхэ шухала. Мүн арбан хоёрдохи табан жэлэй туршада 2500 гектар уһалууриин газартай болохо, 750 гектар сабшалан һайжаруулха зорилго совхозой ажалшадай урда табигдана.

Тус ажахын хүдэлмэришэд гүрэндэ һү тушааха 1984 оной түсэб 103 процент, мях
нооһо—104, таряа—185,
таабха—185 процент д
жэ шадаһан байна. КП
ЦК-гай октябриин (198
Пленумэй шиидхэбэрин
нэрэтэй түрэтэйгөөр бэ
хын түлөө бүхы хүсэ
сүүлэн хүдэлхэбди гээд
Никитин үгынгөө түгэ
мэдүүлбэ.
— 1953 онһоо хойшо
район дотор шэнэ, бо
зар элдүүрилхэ тала
мянган гектар таряала
болгогдоһон, 60-аад он
мелиоративна хүдэлмэр
гэнөөр ябуулһанай
10700 гектар хүдөө а
газар һайжаруулагдаһа
ха юм, — гэжэ КПСС-э
гажанай райкомой н
секретарь **В. Б. Базаро**
хэлэхэдээ тэмдэглээ. —
жэ һүүлэй дүшөөд жэл
шада 25 мянган гект
зарай (бүхыдөө 100 мянга
тар) үрэжэлыень дээшэ
талаар хүдэлмэри ябуу
Үлэгшэ хүдөө ажахын
дүрбэнэй гурбан хубида
нөө болотор гар хүр
гүй байһаар. Энэ хэрэг
тябриин Пленумэй ши
ринүүдые бэелүүлхэ тал
дэлмэриин онсо һүүри
байһаниин элитэ.

(Эхин. Түгэсхэлынь 3 нюурта).

КПСС-эй БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ ТАБАДАХИ ПЛЕНУМ

ӨНДЭР УРГАСА АБАДАГ БОЛОХО

...додоо хандуулhандаа баян ургаса хуряадаг болонхой. Кировэй нэрэмжэтэ, Тельманэй нэрэмжэтэ совхозууд жэл бүхэндэ гектарай 25—30 центнер хүрэтэр ургаса абана. Тиихэдэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой луговодуудай звеное даагша Ш. Ж. Очиров, Кировэй нэрэмжэтэ совхозhoo Б. Ц. Батуев, Тельманэй нэрэмжэтэ совхозhoo Д. Р. Аюшеев болон бусад гектар бүриhөө 40—50 центнер ногоо хуряадаг заншалтай. XX партсъездын нэрэмжэтэ колхоздо уhалууриин хоёр системын ашаглагдажа эхилhэнhээ хойшо хоёр жэлэй туршада тэдэнэй үбhөөр гүйсэд хангагдадаг болонхой.

Мүнөө үедэ район дотор 17904 гектар уhалагдадаг газар, тэрэ тоодо 2209 гектар тарялан, 11396 гектар сабшалан, 2829 гектар бэлшээри, 846 гектар саад бии. Тэрэнэй хажуугаар 1786 гектар хатаагдаhан газар, энээнэйнь 493 гектарынь нуга сабшалан, 1259 гектарынь бэлшээри эзэлнэ. Районд омнай уhалагдадаг газар ехэ муугаар хэрэглэгдэнэ гэжэ тэмдэглэлтэй.

Уhалагдадаг газараа hайнаар ашаглахын тула бүхы бии байhан системэнүүдээ (85 процентнь инженернэ бэшэ юм) шэнээр hэльбэн зохёохо талаар ехэ хүдэлмэри ябуулха болонобди. Тиихэдээ уhанай урдадаг гол ханаабуудтаа элдэбын юумэнүүдые шүүхэ фильтр заатагүй табиха хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, манай газарай ехэнхи хубинь хүнгэн хүрьhэтэй дээрэhээ элhэтэй уhан ехээр гарадаг байна гэжэ нүхэр Аржанович хэлээ.

Анхандаа Буряадай болон Гусиноозерскын ПМК-нууд район дотор уhанай ажахын барилгануудые хэдэг байhан. 1980 ондо эдэ хоёр нэгэдэжэ, нэгэ колонно болоо. Иигэжэ «Бурводстрой» нэгэдэлэй Гусиноозерскын ПМК-гай коллектив арбадахи табан жэлhээ мүнөө болотор 3 миллион 876 мянган түхэригэй хүдэлмэри, тэрэ тоодо уhанай ажахын барилгада 1 миллион 535 мянган түхэригэй ажал хэhэн байха юм. Газарай үрэжэл hайжаруулгада гаргашалагдаhан мүнгэ зөөри hөөргөө тэхэрижэ бусаагдаагүй байhаар. Уhалууриин системэнүүдые барилга, шэнэлэн hэльбэлгэ ехэл аалаар ябуулагдана. Колхоз, совхозууд эдэ түхеэрэлгэнүүдые хүлеэжэ, ургасаяа дээшэлүүлхэ hанаатай сагаа ехээр барана.

Гэхэтэй хамта hүүлэй 3—4 жэлэй туршада удаан саг соо тушаагдадаггүй зарим объектнүүдээ бидэ ашаглажа эхилээбди. Ерэхэ жэлhээ Гусиноозерскын ПМК-гай жэл бүри 2—2,5 миллион түхэригэй хүдэлмэри хэдэг болохыень «Бурводстрой» нэгэдэлэй урда асуудал табинхайбди. Хэрбээ энэ хэрэгэй шиидхэгдэбэл, шеф ёhоной туhаламжа үзүүлдэг, районойнгоо предприятинуудай мэргэжэл ехэтэй хүдэлмэришэдые хабаадуулхаар хараалнабди. Энэ талаар манда дүй дүршэл бии. Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо «талын уhалууриин системэ» барилгада Гусиноозерскын ГРЭС, XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой системэдэ ГРЭС-эй УС гэхэ мэтэшэлэн ехэ туhа хүргөө. Районой бүхы промышленна предприятинууд энэ хэрэгтэ туhаламжа үзүүлхэ байна бшуу.

Газар уhалалгые оньhожоруулха асуудал үшөөл шиидхэгдэнэгүй. Бидэ уhаяа халяажа, ехэнхи талмайгаа уhалhaap зандаабди. Район дотор бүлүүр станцинуудаар, ДДН-70 түхэлэй агрегадуудаар 2000 гектар газар уhалагдаха ёhотой. Энэ талмайе ундалуулхын тула бүлүүр 40 станци, уhа сасадаг ДДН-70 түхэлэй 100 түхеэрэлгэ хэрэгтэй болоно. Эдэ техникые 200—250 механизатор хүдэлгэхэ ёhотой. Теэд энэ талаар дутуу дунданууд үзэгдэhөөр. Механизаторнуудай, тракторнуудай ехээр дуталдаг дээрэhээ газар уhалжа байhан олохон хүнүүд, техникэ хабарай тарилгын хүдэлмэридэ хабаадуулагдана. Эндэhээ уhалагдадаг газарай ашаг үрэнь доошолно ха юм.

Мелиорациин асуудалые мүнөөдэр зүбшэжэ байхадаа, манай урда гансал хүлын хараатай асуудал гэхэ гү, али Бүхэнэй сөөрэм барилга хэхэ асуудал табигдана. Юуб гэхэдэ, Бүхэнэй гол шадар районой 3 ажахын 7500 гектар уhалагдадаг нуга сабшалан оршоно. Тиигээдшье эндэ уhалагдадаг газарай талмай үргэдхэхэ хамаагүй. Нэгэ доро эдэ газарые уhалха гэхэдэ, уhан дуталдадаг байха юм. Ушар иимэhээ энэ шадарай нуга сабшалангай ургасые дээшэлүүлхэ хэрэгтэ тус водохранилищи онсо hүүри эзэлхэ байhаниинь элитэ гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

Республикын хүдөө ажахын министрэй орлогшо **Ф. Г. Бадеева** үгэ хэлэхэдээ, республикымнай бүхы ажахынууд агротехническэ хэмжээнүүдые болон уhалагдадаг газар ундалуулха хүдэлмэри урагшатай hайнаар ябуулха бүхы оньhон түхеэрэлгэнүүдээр хангагданхай. Тиихэдэ тэдэнэр минеральна үтэгжүүлгэ хэдэн дахин ехээр абадаг болонхой. Эдэ бүгэдэ уhалагдадаг газарhaa тогтууритай hайн ургаса абаха арга боломжо үгэнэ. Энээниие түрүү ажахынуудай дүй дүршэл гэршэлнэ гээд тэмдэглэбэ.

hүүлэй жэлнүүдтэ үнгэрэгдэhэн шэнжэлгын ёhoop, уhалагдадаг газарhaa ургаса нилээд ехээр абтадаг болоо. Жэшээлхэдэ, энэ жэлдэ 1981 онойхитой жэшээлбэл, 5—10 процентээр ехэ ороohoн абтаа. Тиихэдэ овощ, хартаабха болон үопэн ехээр абтаhан байна. Гэхэтэй хамта уhалагдадаг газар муугаар хэрэглэгдэнэ. Энэ юунhээ болоноб гэхэдэ, проект зохёогшод болон барилгашадай гэмээр уhалууриин системэнүүд ехэ муугаар баригдана. Мүн бии байгаа уhалууриин системэнүүдые шэнэлэн hэльбэхэ хүдэлмэри унжагаирна. Энээнhээ боложо, республика доторнай 10—11 мянган гектар газар жэл бүри уhалагдангүй үлэнэ. Олон районуудай ажахынуудта ашаглалгада оруулагдаhан уhалууриин системэнүүд аша үрэ үгэнэгүй.

Уhалууриин объектнүүдые зохёогшодой даалгагдаhан хэрэгтээ хайша хэрэгээр хандадагhaa боложо, зарим ажахынуудай уhалууриин системэ ашаглагдангүй байжа, ехэ газар ундалуулагданагүй. Үгы гээбэл, зарим набтар газарнуудта уhан тогтожо, сөөрэмүүд бии болошоно. Хонхо hужаагууд хэндэшье хэрэггүй намаг болоно.

Тэрэшэлэн уhалууриин системэнүүдые шэнэлхэ талаар Хориин, Яруунын районуудта ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ ёhотой. Республика доторнай 36,7 мянган гектар уhалагдажа боломоор газар бии. Энэмнай бүхы уhалагдадаг газараймнай 22 процент болоно. Иимэ газар Хяагтын, Хэжэнгын, Загарайн, Зэдын районуудта ехэ. Иимэ газарнууд ехэнхи ушарта нэгэ дахин уhалагдадаг байха юм. Тиимэhээ бороогүй жэлдэ эдэ газарhaa мүртэй ургаса абтанагүй. Тиимэhээ бидэ абтаха ургасын 20-ёод процентые гээнэбди. Арбан хоёрдохи табан жэлдэ нэн түрүүн уhалууриин системэнүүдые шэнэдхэн заhабарилха хэрэгтэ гол анхаралаа хандуулха ёhотойбди. Хоёрдохеор, уhалагдадаг газараа ашаг үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ уялгатай болонобди. Энэ табан жэлэй дүрбэн жэл соохидо адляар уhалууриин системые шэнэлэн заhабарилха хүдэлмэри ябуулха болоо hаа, республика доторхи уhалагдажа боломоор газарые ундалуулдаг болохын тула 15 жэл хэрэгтэй болоно. Тиимэhээ барилгашад хүдэлмэриеэ эрид шангадхаха, шанарыень hайжаруулха ёhотой болоно.

Уhалагдадаг газарай ашаг үрэ дээшэлүүлхын тула 1985 онhоо эхилжэ, ажахынууд, барилгашад болон тэдэниие ашагладаг албануудые эдэ газарнуудhaa абтаhан продукциин хэмжээн ба шанарhaa дулдыданги болгохо гэhэн дурадхал hайшаалтай. Тиигэбэл уhалагдадаг газарай гектар бүхэнhөө үндэр баян ургаса абаха байнабди. Гэхэтэй хамта уhанай байбал, ургаса хэзээдэшье абахабди гэдэг ажахын хүтэлбэрилэгшэд бии. Энэ ехэ буруу. Юуб гэхэдэ, газар дээрэ жэлэй дүрбэн сагта хүдэлхэ хэрэгтэй. Иимэ хүтэлбэрилэгшэд минеральна үтэгжүүлгэшье тоодоггүй. Тиимэhээ ургаса тон багаар абана ха юм. Сабшалан, тарялангай үрэжэл hайжаруулха талаар хүдэлмэри Загарайн, Сэлэнгын, Хэжэнгын районуудай олон ажахынууд hулаар ябуулна. Тэрэшэлэн шэнэ газар бургааhа болдогhоо сүлөөлжэ, ашаглалгада оруулха хүдэлмэри мүн лэ муугаар ябуулагдана. Бидэ жэлдээ 25 мянган гектар газар ашаглалгада оруулха ёhотойбди. Теэд энэ хараалагдаhан түсэб дүүргэгдэнэгүй.

hүүлэй үедэ республикымнай колхоз, совхозуудта уhалагдадаг газарые аша үрэ ехэтэйгээр хэрэглэхэ талаар хэмжээнүүд абтажа байна. Элдэб ургамалнуудые тариха талмай гуримшуулагдаха. Тэжээлэй ургамалнуудые тариха хүдэлмэридэ ехэ анхарал хандуулагдаха байна.

Мухар-Шэбэрэй РАПО-гой соведэй түрүүлэгшэ **И. П. Осеев** ингэжэ хэлэбэ:

— Район доторнай сабшалангай болон бэлшээриин газарай бага үрэжэл муутай дээрэhээ бидэ мүнөө нийтынгээ малые үбhэ тэжээлээр хангажа шадахагүй байнабди. Тиимэhээ энэ асуудал шиидхэхын түлөө уhалагдадаг газар дээрэ тэжээлэй ургамалнуудые ехээр тариха тухай ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд хэлэhэн байна. Районой ажахынууд бүхыдөө 13433 гектар уhалагдадаг газартай юм. Энээнэй 25,9 процентнь тарялан, 60 процентнь сабшалан, 13 процентнь бэлшээри. Тиихэдэ район доторнай 20,5 миллион кубометр уhа багтааха сөөрэм бии. Энэ бага. Түгнэ голой уhан саhа бороогой уhанhaa дулдыдадаг юм. Тиимэhээ ган жэлнүүдтэ уhаниинь хүрэнэгүй. Тэрэнэй эхиндэ уhа тогтоохо сөөрэм бии болгохо гээшэ тон шухала гээд hанагдана.

Газараа уhалжа, hайнаар харууhалдаг хүнүүд үндэр баян ургаса ургуулдаг гэжэ мэдээжэ. Жэшээлхэдэ, «Родина» колхозой луговодууд жэлhээ жэлдэ тогтууритай ургаса абадаг. Тэдэнэр 159 гектар сабшалан дээрэhээ 5441 центнер үбhэ абаа гэхэ гү, али гектар бүриhөө 34 центнер абаhан болоно. Тиихэдэнь район дотор дунда зэргээр гектар бүриhөө оройдоол 14 центнер үбhэн абтаhан байна. Суулгын совхозой овощ ургуулагшад амжалтатай ажаллажа байдаг. Тэдэнэр гектар бүриhөө 440 центнер ургаса хуряагаа.

Тиихэдэ үшөө нэгэ жэшээ «Искра» колхозойхид үрэжэл муутай газар дээрэ тэрэнэй үрэжэл hайжаруулха талаар агротехническэ ехэ хүдэлмэри хэжэ, куузику тариhанай ашаар тарялангай гектар бүриhөө 300 центнер энэ шэмэтэ тэжээл абаа. hүүлэй жэлнүүдтэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз ехэ газар модо бургааhанhaa сэбэрлэжэ, ашаглалгада оруулна. Энээнэй ашаар тус ажахы нийтынгээ малда гүйсэд хүрэхэ үбhэ тэжээл бэлэдхэдэг болонхой.

Гэхэтэй хамта районоймнай ажахынууд уhалагдадаг газар дээрэhээ hайн ургаса абажа үшөөл шаданагүй. Тэрэнэй нэгэ шалтагаан гэхэдэ, уhалууриин системэнүүдые зохёохо, тэрэниие бариха хүдэлмэри тон муугаар хэгдэнэ. Хёлгын уhалууриин системые ашаглаха талаар олон дутуу дунданууд бии. Эндэхи 720 гектар газар «Фрегат» гэhэн газар уhалдаг оньhон түхеэрэлгээр ундалуулагдадаг юм. Теэд эгээл уhалууриин үедэ тэрэнь эбдэрдэг, тэрээндэнь запчасть олдодоггүй байха юм. Тиихэдэ районой олохон ажахынууд уhалагдадаг газараа зүбөөр ашаглажа шаданагүй. Уhалууриин техникэ саг болзор соогоо заhабарилдаггүй дээрэhээ тэдэнэр газараа хойнтожо уhална. Минеральна үтэгжүүлгэ багаар хэрэглэгдэнэ.

Мүнөө КПСС-эй ЦК-гай октябриин Пленумэй hүүлээр энэ шухала асуудалда онсо анхарал хандуулжа, уhалагдадаг газарай талмай үргэдхэхэ талаар хэмжээнүүдые абаха байнабди. hая хэгдэhэн шэнжэлгын ёhoop, бидэ ойрын жэлнүүдтэ 2113 гектарай уhалууриин системые шэнэдхэн заhабарилха ёhотой болонобди. Тиихэдэ 880 гектарта шэнэ уhалууриин системэ бариха гээшэбди. Тэрэшэлэн малай бэлшээри hайжаруулха талаар ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ ёhотой.

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаhан Улаан-Үдын районой Оронгын совхозой лугомелиоративна звеногой бригадир **Д. Ц. Мункуев** ингэжэ хэлэбэ:

— Манай Оронгын совхоздо уhалууриин 2900 гектар газар бии, тэрэ тоодо 2400 га тарялан, 1734 га сабшалан оролдог. Бэшэ газарнай малай бэлшээридэ үгтэнхэй.

Звенодомнай 6 трактор болон бусад ондоо техникэ бии. 1980 онhоо эхилжэ, манай отряд ажалай эсэсэй дүнгөөр салин хүлhэ абаха гуримда оронхой. Нёдондо жэлhээ бидэ бригадна подрядай гуримаар ажалланабди. Энээнэй ашаар хүдэлмэримнай hайжаржа байнхай.

hүүлэй жэлнүүдтэ сабшалангаймнай ашаг үрэ дээшэлэнэ. Хэрбээ 1978 ондо сабшалангаа гектар бүриhөө 9,8 центнер үбhэ абадаг байhан haa, 1983 ондо нэгэ гектарhaa 29 центнер hайн шанартай үбhэ хуряагаабди.

1978 ондо 507 гектар газарта Баруун-Оронгын уhалууриин системые шэнэлэн заhабарилжа эхилээбди. Тэрэнэй ашаар проектын ёhoop гектар бүхэнhөө 40 центнер ургаса хуряаха аргатай болохо юм. Нёдондо жэлдэ энэ уhалууриин системэ хүсэндөө орожо, бүхы сабшалан дээрэhээ дунда зэргээр нэгэ гектарай 40 центнер, зарим участогуудhaa гектар бүхэнэй 70 центнер шанар hайнтай үбhэн абтаhан байна. Эдэ амжалтанууд гүрэнэй ехэ туhаламжын ашаар туйлагдаа. Мүн Ивалгын ПМК-гай хүдэлмэришэдэй ба мэргэжэлтэдэй бэелүүлhэн хүдэлмэриин ашаар энэ амжалта туйлагдаба. Тиихэдэ манай луговодууд, механизаторнууд хүдэлмэридөө үнэн сэхээр хандадаг байна. Тэдэнэр минеральна болон органическа үтэгжүүлгэ таарууг аар хэрэглэжэ, газар уhалха хүдэлмэреэ зүбөөр эмхидхээ.

Манай отряд нуга сабшалан дээрэ бүхэли жэлэй туршада хүдэлнэ. Хабартаа уhалалгын хүдэлмэри ябуулдаг, газарай хүрьhэ hайжаруулха хэмжээнүүдые абадаг, мүн минеральна ба органическа үтэгжүүлгэ оруулдаг байнабди. Сезоной туршада гурба дахин уhалалга эмхидхэнэбди. Манай эндэ үбhэ хуряалгын үедэ ондоо тээhээ хүнүүд хабаададаг. Звенонуудые даагшаар өөhэдөө луговодууд габигдадаг. Энээнэй ашаар түргэн болзор соо hайн шанартай үбhэн абтадаг болонхой.

Баруун-Оронгын уhалууриин системые хүсэндэнь оруулга элдэб ургамалай hайн үрэhэтэй болохо хэрэг ехэ удха шанартай байгаа. hүүлэй жэлнүүдтэ совхоздоо «костер безостый», «волоснец сибирский» гэдэг ургамалнуудай үрэhэтэй болонхойбди. Иигэжэ олон жэлэй ногооной талмайнь үргэдхэгдэнэ. Гансал мүнөө жэлдэ 260 гектарта олон жэлэй ногоон таригданхай. Энэ хүдэлмэриие саашадань үргэлжэлүүлхэ зорилготойбди, юуб гэхэдэ, энэмнай ехэ ашаг үрэтэй хэрэг болоно.

Мүнөө жэлдэ совхозоймнай тэжээл бэлэдхэгшэд 32.340 центнер үбhэ хуряажа, 14.630 центнерээр түсэбөө үлүүлэн дүүргээ. Табан жэлэй түсэб 127 процент дүүргэгдээ.

Манай Оронгын совхозой хүдэлмэришэд КПСС-эй ЦК-гай октябриин (1984 он) Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, саашадаашье газар уhалха хүдэлмэреэ үргэдхэхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулха зорилготой.

Уhалууриин системын болон барилгануудай багашаг заhабарилгые өөhэдынгөө хүсөөр бэелүүлнэбди. Зүгөөр Талын-Нуурай ба Зүүн-Оронгын системэнүүдые шэнээр заhабарилха хэрэг гаранхай. Мүн Олзоной уhалууриин системын барилга дүүргэхэ ёhотойбди. Энэ талаар республикын Мелиораци болон уhанай ажахын министерствын туhаламжа хэрэгтэй. Сабшалан болон бэлшээри hайжаруулха яhала ехэ хүдэлмэри өөhэдынгөө хүсөөр дүүргэхэ аргатайбди. Тиихэдэ техникэ дуталдана, илангаяа болдогтой, намаг газарта хүдэлхэ тракторнууд, хүндэ борнойнууд, минеральна үтэгжүүлгэ сасадаг түхеэрэлгэнүүд болон бусад техникэ хомор. Энэ асуудал олон ажахынуудта шиидхэгдээгүй байhaap ёhотой. Тиимэhээ республикын хүдөө ажахын министерство, Госкомсельхозтехника энээндэ анхарал хандуулжа, техникээр туhалха зэргэтэй гэжэ найданабди.

— Жэл бүхэндэ ган гасуурай бэрхэшээлдэ ородог манай район газартаа мелиораци хэхэ талаар hүүлэй жэлнүүдтэ горитойхон хүдэлмэри ябуулна. Тодорхойлбол, энэ дүрбэн жэлэй туршада 2 мянган гектар газар уhалагдадаг болгогдожо, 1000 шахуу гектарай hубаг, ханаабууд hэльбэн шэнэлэгдээ, мүн 2,5 мянган гектарта культуртехническэ хүдэлмэри ябуулагдаба. Тиихэдэ «Фрегат», «Сигма» агрегадуудые хүдэлгэхөөр уhалууриин системэнүүд баригданхай. Бүхы дээрээ мүнөө 10200 гектарай уhалагдадаг газартай болонхойбди, — гэжэ арадай депутадуудай Хяагтын райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ **А. Г. Нечаев** үгээ эхилээ. —Уhалагдадаг газарайнгаа үргэдхэгдэхэ бүри газар, тарялангай, мал ажалай продукци ехээр абтана. Жэшээлбэл, дүрбэн жэлэй туршада түсэбhөө гадуур 9413 тонно ороохо тарян, 3351 тонно хартаабха, 2348 тонно hүн, 23 тонно ноохон гүрэндэ тушаагдаа.

1985 оной түсэбэй ёhoop уhанай ажахын барилгада бүхыдөө 1,5 миллион түхэриг ашаглагдаха. Тэрэнэй 450 мянган түхэригынь уhалууриин шэнэ барилгада, 440 мянганиинь hэльбэн шэнэдхэлгэдэ, 200 мянган түхэригынь бии байгаа системэнүүдые барилгада гаргашалагдахаар хараалагданхай. Энэ хугасаа соо 1500 гектар сабшаланда культуртехническэ болон 3,5 мянган гектарта хүрьhэ дээгүүрнь hайжаруулха хүдэлмэри ябуулагдаха юм.

Уhалууриин үнэтэй сэнтэй элдэб техникэ, түхеэрэлгэнүүдые hайнаар ашаглажа, саг болзортонь заhабарилха асуудал шиидхэгдэхээр болонхой. Колхоз, совхозуудтахи машина, түхеэрэлгэнүүдые бүтээсэтэйгээр хүдэлгэхын тула уhалууриин системэнүүдэй управлениие шадабари мэргэжэлтэй, дүршэлтэй мэргэжэлтэдээр хангаха зэргэтэй. Илангаяа бүлүүр станцинуудые, «Сигма» агрегадуудые түргэнөөр, hайнаар заhабарилха гээшэ хойшолуулашагүй хэрэг мүн.

Хүдөө ажахын үйлэдбэриие химижүүлхэ талаар ехэ хүдэлмэри хэгдээ. Мүнөө үедэ районой ажахынууд минеральна үтэгжүүлгээр 70 процент хангагдана. Хэрбээ энэ ехэ үтэгжүүлгээ hайнаар хэрэглэбэл, ехэ ургаса абахаар юм. Зүгөөр мүнөө хүрэтэр олохон ажахыда минеральна үтэгжүүлгээ зүбөөр оруулжа, мүн хадагалжа биранагүй. Асарhан үтэгжүүлгэнь сэхэ газаа хадагалагдана. Тиимэhээ минеральна үтэгжүүлгэнүүдые хадагалха складуудые барихаар саг туланхай. «Сельхозхимия» нэгэдэл энэ талаар зохихо хэмжээнүүдые абаха ёhотой.

Органическа үтэгжүүлгээ аша үрэтэйгөөр хэрэглэхэ талаар нилээд ехэ арга боломжо хэрэглэгдэнэгүй. Тодорхойлбол, фермэ бүхэндэ наг шэбхэ хадагалха юрын траншей гү, али талмайнууд баригданагүй. Энээнhээ уламжалан органическа үтэгжүүлгын шанар доошолжо, поли, сабшалангаа модо, шулуугаар түмэр түдэгөөр бузарланабди.

Манай райондо уhалагдадаг газарай гектар бүхэнэй ашаг үрые дээшэлүүлхэ хэмжээнүүд абтана. Ерэхэ жэлэй мартын эхин болотор ажахы бүхэндэ газар уhалагшадай бригада эмхидхэжэ, зэр зэмсэгээр, тусхай хубсаhаар хангажа, түлбэри, урмашуулгыень тодорхойлхо юм.

1985 ондо 248 гектар газар уhалха Тарбагатайн уhалууриин системэ, «Заря» колхоздо тэжээлэй ургамалнуудые тариха Цагаан-Аралай 150 гектарай уhалагдадаг поли, Хяагтын совхоздо эды шэнээн газар, «Родина» колхоздо Хэрээтын сөөрэм ашаглалгада тушаагдахаар хараалагдана. Саашадаа мелиоративна барилгаяа үргэдхэжэ, газараа уhалагдадаг болгохын тула ехэхэн хүдэлмэри ябуулагдаха байна. Манай мелиораторнууд, эдеэ хоолой продуктнуудые бүри ехээр абажа, оронойнгоо Эдеэ хоолой программа бэелүүлхэ хэрэгтэ горитойхон хубитаяа оруулалсахаар зэпэнхэй ажаллана, — гээд үгэ хэлэгшэ түгэсхэлдэнь мэдүүлээ.

Удаань республикын Мелиорациин ба уhанай ажахын министр **Л. А. Санеев** элидхэл тушаа үгэ хэлэхэдээ, мелиораторнуудай хүдэлмэриин шиидхэгдэхээр болоhон асуудалнууд тухай тогтоо. Уhалагдадаг газарай ургаса гансал дүй дүршэлтэйшүүлэй хүсөөр дээшэлнэ. Мүнөө республика доторнай баян ургаса хуряаhан түрүү звено, бригада, ажахынууд захаhаа олон юм.

Мүнөө бүхыдөө 100 мянган гектар уhалагдадаг сабшалан бии. Энэ газарhaa гектарай дунда зэргээр 30—34 центнер (манай түрүү луговодуудай түйлэhэн дүнгүүдтэй сасуулхада хахадынь болохо) үбhэ абабал, 350 мянган центнер тэжээл бэлэдхэгдэхэ hэн. Тиихэдэ 250 мянган уhалагдадаггүй сабшалангай гектар бүриhөө 10—15 центнер үбhэ суглуулбал, нилээд ехэ тэжээл hүрилхэ байгаа. Тиин гэhэй республикымнай ажахынууд хура бороотой hайн жэлнүүдтэ оройдоол 450 — 500 мянган центнер үбhэ хуряана.

Бэшүүрэй район байгша ондо 4 мянган гектар уhалагдадаг газарайнгаа түрүүшын ээлжээндэ оройдоол мянган гектарай газар, хоёрдохидоо 1400, гурбадахидаа 347 гектар газар уhалаа. Иигэжэ газар уhалхада хаанаhaa баян ургаса абтахаб. Иимэрхүү дутагдал Баргажанай, Хурамхаанай, Прибайкалиин, Сэлэнгын районуудта үзэгдэнэ. Газараа уhалха хэрэгтэ хангалтагүйгөөр хандаhан эдэ районуудай олохон ажахынууд мүнөө үбэлжэлгын эхиндэ тэжээлээр дуталдажа захаланхай.

Үнгэрhэн хабар Зэдын районд ган гасуур боложо эхилээ hэн. Тиин эндэхи ажахынууд газараа уhалха хүдэлмэреэ унжагайруулжа, бүхы уhаяа хиидэ алдахаhaa гадна ехэхэн хохидолдо ороо юм. Байгша ондо тус район уhалагдадаг газарай гектар бүриhөө 15 центнер ургаса абабал, добо газарhaa 13 центнер үбhэ хуряагаа. Иигээд ерэхэдээ гектарай 2 центнер үбhэ ехээр абахын тула гүрэнэй 4—5 мянган түхэригэй зөөри хиидэ хосороо бшуу.

Байгша ондо район уhалагдадаг газарайнгаа хахадтань зеленко таряад, гектарай 32 центнер ургаса суглуулаа. Тиихэдэ бүхы республика дотор 10 мянган гектар уhалагдадаг газарта бага ургасатай зеленко таригдана. Уhалагдадаг газарта заабол ехэ ургаса үгэдэг тэжээлэй, ороохото ургамалнуудые гү, али олон жэлэй ногоо тариха эрилтэ табигдадаг. Теэд энэ эрилтэ мүнөөшье дүүргэгдэнэгүй.

Мелиоративна барилга үргэнөөр ябуулагдаашье haa, hанаhанда хүрэнэгүй. Жэл бүхэндэ Түнхэнэй, Гусиноозерскын, Нарhатын, Кабанскын, Загарайн ПМК-нууд хараалагдаhан түсэбөө дүүргэнэгүй. Энээнhээ уламжалан уhалагдадаг шэнэ газар саг болзортоо ээдтээ тушаагданагүй. Түсэбтэ арбан хоёрдохи табан жэлдэ ехэ зорилго хараалагданхай.

Тобшолон хэлэбэл, ерэхэ табан жэлдэ 20 мянган гектарай уhалагдадаг шэнэ газар ашаглажа, 230 мянган гектарта hэльбэн шэнэлхэ хүдэлмэри ябуулагдаха, 13 мянган гектар намагшаhан газар хатаажа, удаань уhалагдадаг болгохо юм. Энэ хугасаа соо горитойхон ехэ газар үндэhөөрөө hайжаруулагдаха байна. 130 мянган дүрбэлжэн метр талмайтай байрын гэрнүүд шэнээр баригдажа, ашаглагдахаар хараалагдана.

1985 оной эсэс болотор, мүн арбан хоёрдохи табан жэлэй хугасаада бэелүүлэгдэхээр табигдаhан гол зорилго иимэ байха.

Нэн түрүүлэн мелиораци хэгдэhэн газарай ургаса эрид дээшэлүүлхэ эрилтэ бүхы ажахынуудай урда шангаар табигдаха ёhотой. Илангаяа Хориин, Хэжэнгын, Загарайн, Мухар-Шэбэрэй болон бусад районуудта уhалууриин хуушарhан системэнүүдые hэльбэн шэнэлхэ талаар горитойхон ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ юм. Тиихэдэ Баргажанай голдохи, мүн Хүнтэйн үргэн талын баян хэшэгые дүүрэнээр абаха талаар асари ехэ мелиоративна барилга үргэнөөр ябуулагдажа эхилхэ. Тэрэшэлэн Үдэ, Худан, Химнэ голнуудай дэргэдэ ехэ сөөрэмүүд шэнээр баригдажа ашаглагдахаар хараалагдана. Энэ зорилгоёо сүм бэелүүлхын тула ехэхэн бэлэдхэл эртээнhээ хэгдэхэ ёhотой. Тиибэл бидэ уhалагдадаг газараа улам үргэдхэжэ, ургасыень эрид дээшэлүүлхэ аргатай байhамнай эли гэжэ Л. А. Санеев элидхэл тушаа хэлэhэн үгэ соогоо тэмдэглээ.

— Манай совхозой хүдэлмэришэд КПСС-эй ЦК-гай октябриин (1984 он) Пленумэй шиидхэбэринүүдые урма зоригтойгоор угтажа, гүрэндэ hү худалдаха табан жэлэйнгээ түсэбые 1985 оной мартын 1 болотор, мяха худалдаха түсэбые июлиин 1 болотор дүүргэхэ гэжэ уялга абанхай, —гээд Загарайн районой Онохойн совхозой директор **Г. В. Пруидзе** хэлэбэ.

1981 ондо партиин райкомой пленум дээрэ мелиорациие саашадань хүгжөөхэ, мүн уhалууриин газарые ашагтайгаар хэрэглэхэ тухай асуудалай зүбшэн хэлсэгдэhэнhээ хойшо манайшье совхоздо энэ талаар зохихо хэмжээнүүд абтаа. Нэн түрүүн тарялан ажалаа 3 цех болгожо хубаагаабди. Тусхайлбал, овощ ургуулгын, тэжээл үйлэдбэрилгын болон тарая үйлэдбэрилгын цехүүд болоно. Эдэ жэлнүүдэй туршада тарялангаймнай бүридэл газар эрхилэлгын нютагай гуримда тааруулагданхай. Манай совхозой полинууд дээрэ ургаса ехэтэй нютагжуулагдаhан сортнууд «бурятская-79», «бурятская-34», «гэрэл» гэжэ обёос болон бусад сортнууд таригдадаг болоо. 3340 гектар уhалагдадаг газартай байгаад, энэнь бүхы талмаймнай 19 процентнь болодог юм—энэ дэhээ жэл бүри 3,5 мянган тонно үбhэ, 8 мянган тонно силос, 3,5 мянган тонно сенаж хуряажа абанабди. 470 гектар олон жэлэй hайжаруулагдаhан бэлшээритэйбди. Манай совхозой овощ ургуулха тусгаар шэглэлтэй болоhонтойнь дашарамдуулан, арбан нэгэдэхи табан жэлэй туршада овощой эзэлдэг талмайнууд 4 дахин ехэ боложо, 430 гектарта хүрөө. Харин овощ тарилга 6 дахин дээшэлжэ, 1984 ондо 63 мянган центнертэ хүргэгдөө. Байгша ондо овощ ургуулдаг hалбаримнай 400 мянган түхэригhөө бага бэшэ сэбэр ашаг олзо үгэхөөр хүлеэгдэнэ гэхэ гү, али овощой уhалагдадаг талмайн гектар бүхэнhөө 1000 түхэриг олзо абана гээшэбди. Тэрэшэлэн овощ ургуулгын саашанхи хүгжэлтэ тухай хэлэбэл, hургуулиин үхибүүдэй ажалай болон амаралтын лагерьнуудые бии болгожо, hурагшадай хүсөөр овощ ургуулхада, ехэ ашаг үрэтэй гэжэ тусгаар тэмдэглэхэ шухала. Нэгэдэхеэр, энээнэй ашаар hургуулиие хубилган шэнэлэлгын асуудалнуудые шиидхэнэ гээшэбди. Хоёрдохёор, Улаан-Үдын Железнодорожно районой предприятинуудай хүдэлмэришэд болон алба хаагшадые ажалhaa багаар hээтуулдаг болообди. Мүнөө үедэ 210 үхибүүдэй амарха лагерьтайбди. Харин үшөөл мянган үхибүүдэй амарха лагерьнууд хэрэгтэй. Тиигэбэл бидэ жэл бүри Улаан-Үдэ хотоhоо 1200 hурагшадые асаржа байлгаад, зунай үедэ эндэ хүдэлгэхэ байгаабди. Тиимэhээ манай совхозые шефтээ абаhан хотын промышленна предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдые өөhэдынгөө шефтээ абаhан hургуулинуудта ажалай ба амаралтын лагерьнуудые манай совхозой газар дээрэ барихыень гүйнабди.

Уhалууриин гектар бүхэнэй ашаг үрэнь үшөөл бага гэжэ бидэ hайн ойлгонобди. Тиимэhээ нэгэ гектарhaa 30 центнер тэжээлэй единицэ болон 280—300 центнер овощ абаха зорилго табигдана. Уhалууриин участок бүхэндэ тусгаар шэглүүлэгдэhэн агротехническэ хэмжээ ябуулгануудай удаан болзорой программа зохёогдонхой. Уhалууриин нуга сабшалан болон бэлшээринүүдые жэл бүри hайжаруулха хэрэгтэ онсо анхарал хандуулнабди. Жэлдээ уhалууриин газарта 15—20 мянган тонно наг шэбхэ, мүн минеральна үтэгжүүлгэнүүд гүйсэд дүүрэнээр оруулагдана. Хамтын подрядай гуримаар хүдэлдэг оньhожоруулагдамал саг үргэлжын звенонууд уhалууриин газарай ашаг үрые дээшэлүүлхэ талаар ехэ оролдолго гаргана. Жэшээнь, Лобачевой хүтэлбэрилдэг звено даалгагдаhан 80 гектарай гектар бүриhөө 310 центнер капуста абанхай. Мүн Бурхановай звено жэл бүри эрхим шанартай 35 центнерhээ доошо бэшэ үбhэ дунда зэргээр абадаг юм.

Шиидхэгдээгүй зарим асуудалнууд болон хэрэглэгдээгүй ноосэнууд тухай хэлэхэ хэрэгтэй. Манай районой бройлерно фабрика жэл бүри 30 мянган тонно хүрэтэр шубуунай аргал үгэдэг юм. Тиихэдэнь совхозойнгоо болон районой «Сельхозхимия» нэгэдэлhээ эльгээгдэhэн транспортаар үнэтэй энэ үтэгжүүлгээ саг соонь гаргажа хүшэ хүрэнэгүйбди. Тиимэhээ манай районд транспортаар туhалха тухай республикын нэгэдэлдэ хандана бди.

Районодомнай нилээд олон уhалууриин техникэ бии юм. Теэд запас частьнуудай дуталдаhан дээрэhээ энэ техникые заhабарилга муугаар хэгдэнэ. Зарим запчастьнуудай олдодоггүйhөө боложо, эдэ машинануудай 20 процентнь бодото дээрээ хэрэглэгдэнгүй үлэнэ. Тиихэдэ бульдозер, экскаватор болон газар малтадаг мелиоративна бусад техникэ ажахынуудта үгы шахуу. «Бурятводстрой» трестын Загарайн ПМК подрядна хүдэлмэриингөө түсэбүүдые жэл бүри дүүргэнэгүй. Барилгын шанаршье тулюур. Тиимэhээ захил хэдэг колхоз болон совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд өөрынгөө ПМК-да зохихо туhаламжа үзүүлжэ, хамтынгаа хүсөөр эдэ дутагдалнуудые усадхаха ушартайбди.

ТАСС ХИЛЫН ААНАhАА

Н. А. ТИХОНОВЭЙ ЕРЭЭД БАЙhАН ТУХАЙ

...эй ба Турциин хоорондохи али бүхы харилсаае хүгжөөлгэдэ шэнэ шата болоно гэжэ нүлөө ехэтэй «Миллиет» газетэ бэшэнэ. «Турциин Республикын байгуулагдаhаар түрүүшын үдэрhөө хойшо совет-турциин экономическа харилсаан имагтал hайн үрэ дүнгүүдые үгэhэн байна,— гэжэ газетэ бэшэнэ.—Советскэ Союзай туhаламжаар манай орон дотор баригдаhан промышленна предприятинууд энээниие элирхэйлэн гэршэлнэ». Совет-турциин хөөрэлдөөнүүд хоёр ороной хоорондохи hайн хүршэ ёhоной харилсаае, үгээ ойлголсолгые бэхижүүлгэдэ горитой хубитаяа оруулха, эндэхи райондо, бүхы дэлхэй дээрэ эб найрамдал ба аюулгүй байдал бэхижүүлхэ арга олгохо байха гэжэ газетэ тэмдэглэнэ.

Совет-турциин харилсаанай хүгжэлтын түүхэ тухай дурдахадаа, али бүхы талада хоёр ороной хоорондохи худалдаа наймаанай харилсаан адли тэгшэ эрхын, хүршэ ёhoop ажаhуулгын, нэгэ нэгэндээ туhаламжа үзүүлэлгын аша туhада ехэ үүргэ нүлөө үзүүлнэ.

Н. А. Тихоновэй хани ёhоной албанай хэрэгээр Турцида ерэлгэ удаан болзорой үндэhэ hүүри дээрэ хоёр ороной үрэ түгэс холбоо барисаае саашадань бэхижүүлхэ байна гэжэ «Джумхуриет» газетэ бэшэнэ.

ПОРП-ын ЦК-гай ПЛЕНУМ

ВАРШАВА. ПОРП-ын ЦК-гай пленум эндэ боложо, ПОРП-ын ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь В. Ярузельский үгэ хэлэбэ.

Байгша он бүхы дээрээ амжалтатай, үрэ түгэс байгаа гэжэ тэрэ мэдүүлээ. Ажал ябуулгымнай бүхы шахуу асуудалнуудаар яhала ехэ амжалта туйлагдаа. Орон доторхи байдалые гуримшуулха замда ехэ алхам хэгдээ. Энэ хадаа ПОРП-ын айхабтар ехэ хүсэлэл оролдолгонуудай, тэрэнэй Центральна Комитедэй ба Политбюрогой габшагай ажалай үрэ дүн болоно. Польшын хүдэлмэришэн анги партиин программые дэмжэжэ байhанаа эршэтэ ажалаараа элирхэйлэн харуулба. 1986 оной түрүүшын хахадта зарлагдаhан ПОРП-ын X съезд ажал ябуулгыемнай наринаар шэнжэлхэ зуураа саашадаа бэелүүлхэ зорилгонуудыемнай тодорхойлхо байна.

ПНР-эй партийно-правительственна делегациин албанай хэрэгээр Советскэ Союзда ошожо, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ К. У. Черненкэтэй хэhэн уулзалганууд, хөөрэлдөөнүүд мүн «2000 он болотор СССР-эй ба ПНР-эй хоорондо экономическа, эрдэм-техникын харилсаае хүгжөөлгын удаан болзорой программада» Москвада гар табилга энэ жэлдэ ПНР-ые хүгжөөлгын тон шухала шата болоhон байна гэжэ ПОРП-ын ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь тэмдэглээ. ВНР-эй, ГДР-эй ба ЧССР-эй хүтэлбэрилэгшэдтэй хани ёhоной уулзалганууд мүн лэ үнгэргэгдэhэн байна. Экономическа Харилсаан туhалалсалгын Соведэй оршондо Польшын харилсаа холбоон улам бэхижэжэ байна. Дээдэ тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй хабаадалгатай СЭВ-эй гэшүүн-оронуудай Экономическа зүблөөн энэ талаар шухала алхам болобо.

ХОЛО, ОЙРЫН ГАСТРОЛЬНУУД

* * *

«Байгал» ансамбль һүүлэй үедэ Селенгинск һууринда, Гусиноозерск, Хяагта хотонуудта, Хурамша, Оронго, Эрхирэг тосхонуудай ажалшадта концерт, наадаяа харуулаад, байгша онойнгоо гастролиие дүүргээ һэн. Удаань П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ Улаан-Үдын хүгжэмэй училищиин концертнэ зал соо ансамблиинхид тоосоото концерт үгэһэн байна.

Шэнэ жэлэй түрүүшын хахадта ансамблиин коллектив республикын баруун районуудаар зорижо гараха юм. Тусхайлбал, январиин 3-һаа 7 болотор Ахын, январиин 8-һаа 16 болотор Түнхэнэй районуудай ажалшадта ансамблиинхид уран бэлигээ харуулха. Удаань шэнэ программаяа зохёожо эхилхэ юм.

* * *

Үглөөдэр «Сэлэнгэ» гэжэ эстрадын ансамбль Казахстанай хото городуудаар гастролёо дүүргэхэнь. Анатолий Бутухановай хүтэлбэрилдэг 19 хүнһөө бүридэһэн энэ коллективэй программада дуу, хатарнууд олоор оруулагданхай юм.

Тус ансамбль гараха һарын 19-һөө эхилжэ Алас-Дурна зүгэй хотонуудаар гастрольдо гараха. Манай артистнууд Магадан, Петропавловск-Камчатский, Южно-Сахалинск, Владивосток, Хабаровск хотонуудай ажалшадай урда февраль һарын дүүрэтэр шадабари бэлигээ харуулха.

* * *

«Ритмы Байкала» гэжэ дуунай ансамблиин уран бэлигтэн гараха һарын 10-һаа захалжа, Захааминай, Зэдын районуудай хүдөө нютагуудай ажалшадта концерт наадаяа харуулха байна.

* * *

Буряадай Гүрэнэй филармониин «Радуга» гэжэ хүүгэдэй бүлэг январь һарада Улаан-Үдэ хотын һургуулинуудаар ябажа, уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ В. Теняковой хүтэлбэри доро В. Масловай «Наран—минии нүхэр» гэһэн зүжэг харуулхаар бэлдэнэ.

* * *

П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищиин концертнэ зал соо Удмурай АССР-эй Гүрэнэй хатар, дуунай «Италмас» гэжэ ансамбль түгэсхэлэй ехэ концерт үгэбэ.

Дурсагдагша ансамбль Улаан-Үдэ хотын томо предприяти, завод, фабрикануудай Соёлой ордондо концертнүүдые үгэжэ, манай нютагайхидые һонирхуулһан байна.

Г. КУЛАГИНА,
Буряадай Гүрэнэй филармониин хүдэлмэрилэгшэ.

СОЁЛОЙ ҺОНИН

АЛДАР СУУ, ГАБЬЯА ТУХАЙ

Совет хилэ сахидаг сэрэгшэдэй түүхэдэ Эхэ ороной зүүн-урдахи хилэ сахижа байгаа Улаан тугта погранична отряд дайшалхы болон түүхын гайхамшагта хуудаһа нээһэн намтартай. Байгуулагдаһаар 60 жэлэйнгээ ойе байгша ондо тус отряд тэмдэглэжэ байнхай. Отрядай баатар габьяата, алдарта зам тухай «Застава молодости» гэһэн баримтата фильм тодорхойгоор хөөрэнэ. Хилын харуулшадта зорюулагдаһан шэнэ энэ фильмые олониитын харалга Москва хотодо үнгэрбэ.

Улаан тугта зүүн-урдахи зүгтэхи хилэ сахигшадай округто дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ һүүлэй хэдэн жэлэй туршада түрүү һуури эзэлжэ ябадагаараа энэ отряд онсо шалгардаг юм. Тус отрядай байгуулалгада, бэхижэлгэдэ хилын харуулшадай олон тоото ветеранууд өөһэдынгөө хубитые оруулалсаа юм. Жэшээнь, нүхэр К. У. Черненко гушаад онуудай үеэр тус отрядта уялгата албаяа гараһан байгаа. Нүхэр Черненко эндэ байхадаал, ленинскэ партиин гэшүүн болоһон, удаань партийна организациин секретаряар дэбжүүлэгдэһэн намтартай. Энэ үедэ эхилһэн партийна хүдэлмэри К. У. Черненкын ажабайдалдань таһаршагүй нүлөө үүргэ үзүүлээ бшуу.

К. У. Черненкэтэй суг алба хэһэн дайшалхы хани нүхэдынь, хамта ажал ябуулагшадынь тэрэ сагайнгаа мартагдашагүй хэрэгүүд тухай сэдьхэлээ хүдэлгэнгеэр һанамжалдаг, дурдадаг. Тиихэ үедэ залуу сэрэгшэ К. Черненкын ангиин дайсадтай шэн зоригтойгоор, эрэлхэгээр тэмсэдэг байһандань, хилын харуулшад тэрэнииие хүндэлдэг байһан.

Шэнээр буулгагдаһан фильм мүнөө үеын харуулшадай ажабайдалтай харагшадые танилсуулхаһаа гадна гушаад онуудта сэрэгшэдэй гаргаһан алдарта ёһо заншалые, тэдэнииие мүнөөнэй отряд ямараар арьбадхажа, хүгжөөжэ байдаг тухай һонирхолтойгоор харуулжа шадаа. Отрядай байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойтой дашарамдуулан, нүхэр К. У. Черненкын эльгээһэн телеграмма хилэ сахигшадай дунда шэнэ хүсэ шадал, зоригжол бадаруулба гээшэ. КПСС-эй болон Совет гүрэнэй хүтэлбэрилэгшын хилэ сахигшадай алдар габьяата ажал хэрэгүүдые үндэрөөр сэгнэһэндэнь, хилэ сахигшадай халуун зүрхэнэй баярые хүргэн, омогорхожо байһан тухай үгэнүүд экранһаа соностоно. СССР-эй хилые хамгаалхаар табигдаһан бидэнэр Эхэ оронойнгоо урда өөрынгөө нангин уялгые нэрэтэй солотойгоор дүүргэхэбди гэжэ тэдэнэр тангариглана.

«Застава молодости» гэһэн тус фильм Казахай ССР-эй киностудида буулгагдаһан байна.

Ороной хилэ сахигшадта зорюулагдаһан шэнэ фильм һаяын үдэрнүүдтэ манай республикын ажалшадта харуулагдаха юм.

Манай корр.

«ПОЭДЭЙ ДУУН»

ҺҮҮЛЭЙ арбаад жэлдэ композитор Анатолий Андреевэй нэрэ республика доторнай улам мэдээжэ боложо байнхай. Тэрэнэй симфоническа дуунай—симфоническа, хоровой ба камерна зохёолнууд, дуунуудынь хүгжэмдэ дуратайшуулай һанаа сэдьхэлые хүлгүүлнэ. Николай Дамдиновай үгэнүүд дээрэ бэшэгдэһэн «Минии багша—Ленин» гэһэн ораториинь түлөө тэрээндэ Буряадай АССР-эй гүрэнэй шан, совет залуушуулда зорюулагдаһан бүлэг дуунайнь түлөө Буряадай комсомолой шан барюулагдажа, республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ композиторто олгогдоһон байна. Хүгжэм бэшэгшын зохёохы бэлигэй улам ургажа байһаниие эдэ баримтанууд эли тодоор гэршэлнэ бэшэ гү?

Ирагуу һайхан аялгаараа тэрэнэй хүгжэм олоной дурые татадаг, һанаадшье үзэгты. «Түрэл газар тухай дуун» (үгэнь Д. Жалсараевай), «Эгэшэ аха хоёрни» (үгэнь Г. Чимитовэй), Н. Дамдинов, Д. Улзытуев болон буряад бусад поэдүүдэй үгэнүүдтэ бэшэгдэһэн романснуудынь ямар һайхан аялгатай гээшэб! Тэдэниие бэшэһэн хүн хүгжэмэй аялга нугалбарие онсохоноор лэ урлажа шадана!

Анатолий Андреев хүгжэмэй мэргэжэлэй һургуулитай хүн. Тиимэһээ ямаршье орёо шухала зорилгонуудые урдаа табихадаа, тэдэнээ амжалтатай шиидхэжэ шадана гээшэ. Түхэл хэлбэриингээ талаар таатай зохид, удхаараа гүнзэгы, имагтал буряад шэнжэтэй хүгжэмыень шагнагшад абаһаар лэ танидаг...

Театрта зорюулагдаһан түрүүшынь зохёол — «Шэдитэ хүхы» хүүгэдэй оперо (либреттыень өөрөө найруулаа һэн) дүүргэгдэнгүй үлэшэһэн юм. Харин мүнөө балетнэ хүгжэмэй жанрта хабаяа туршажа үзэбэ гээшэ. М. Заславскиин, Л. Линховоиной либреттэдэ Анатолий Андреевэй бэшэһэн хүгжэмөөр «Поэдэй дуун» («Песня поэта») гэһэн балетнэ зүжэгые Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй академическэ театрайхид найруулан табиба.

Удхатай һайн либреттэһээ композиторайшье, найруулан табигшыншье ажал дулдыдадаг юм гэжэ суута хүгжэмшэд нэгэнтэ бэшэ тэмдэглэһэн байха. Теэд энэ ушарта сэсэн эдэ үгэнүүд мартагдашаһан байгаа ха гэжэ багсаалтай. Юуб гэхэдэ, «Поэдэй дуун» гэһэн либреттые һайн гэжэ сэгнэхэнь бэрхэтэй һэн. Тэрээн дотор зураглагдаһан үйлэ хэрэгүүдшье, зан абаринуудшье һанаһанда хүрөөгүй. Либреттэ соо дурдагдаһан олон юумые сценын, хатарай «хэлэндэ» оруулхань хүшэр байгаа. Баледые найруулан табигша, РСФСР-эй арадай артист П. Абашеевтэй суг композитор либреттые хүсэндэнь хүргэхые оролдоо. Тиихэдэ арад зоной ажабайдалтай, угай ёһо заншалнуудтай баледэй удхые холбожо туршаһан байна.

Энэ туршалгань яһала һайн үрэ дүнгүүдые үгөө гэжэ һанагдана. Юуб гэхэдэ, арадай үндэһэн аялгануудые даган бэшэгдэһэн хүгжэмөөрөөл шэнэ балет олондо һайшаагдаба ха юм. Хүгжэм шагнажа һураагүйшүүлшье баледтэ зэдэлһэн гол аялгануудые хадуужа абаһан байха. Ородой Зүүн зүгэй хүгжэм дуунуудта дүтэрхыгөөр аялгатуулхаһаашье тэрэ арсаагүй (тиихэдээ Балакиревай, Римский-Корсаковой, Хачатурянай зохёохы маягые һануулна).

Шагнагшадтаа ойлгосотой байхые оролдохо зуураа, мүнөө үеын зохёохы онол арганууды композитор үргэнөөр хэрэглэнэ. Контрастна гэхэ гү, али аялгаараа тад ондоо хүгжэм зүжэгэй удхын шиидхэхы үенүүдтэ зэдэлнэ. Жэшээлхэдэ, сценэ дээрэ булимтарагшадай бии болоодхиходо, һүрөөтэй шанга, ханхинама абяатай хүгжэм наяршаха ха юм. Гэбэшье, тус тустань абажа үзэхэдэ, һонирхолтой гэхээр үзэгдэлнүүдые композитор олонхи ушарта бүрилдүүлэн нэгэдхэжэ шаданагүй гэжэ сэхыень хэлэлтэй. Теэд яахаб, энэмнай композиторай түрүүшын ехэ «захата» гэжэ мартаха ёһогүйбди.

Классическа ба «зан абарита» олон партиие бэлиг түгэсөөр гүйсэдхэһэн РСФСР-эй арадай артист П. Абашеевые харагшад һайн танидаг гээшэ. Өөрөө зүжэг найруулан табихадаа, зохёохы энэ дүй дүршэлөө П. Абашеев үргэнөөр хэрэглэһэн байна. Баледэй найруулгада (СССР-эй арадай артистка Л. Сахьянова балетмейстертэ энэ талаар ехэ туһаламжа үзүүлээ) хореографическа һайхан образууд олон. Гол нюурнуудай «хатарай хэлыеньшье» һайшаамаар. Эрхэ сүлөөгэйнгөө түлөө арадай тэмсэхые, альбан шэдитэ абхайнарай хатархые, уран шулэгшэеэ арад зоной зоригжуулхые харагшад һонирхожо адаглана. Арад зоной булимтарагшадтай тэмсэһэн тэмсэлэй халуун охиие шье хатарай онол аргануудаар балетмейстер зүбөөр дамжуулна. Олонхи үзэгдэлнүүдтэ арадай үндэһэн хатарай маяг мүнөө үеын, классическа баледэйшье маягтай холбогдон угалзатана... Гэхэтэй хамта иимэ нэгэ зүйл тухай эндэ заатагүй хэлэхээр гэжэ һанагдана. Дүршэл ехэтэй хатаршад энэ зүжэгые табиһан хадаа, хатарай дундаршагүй баялигые гүйсэдөөр хэрэглэхые оролдоо. Тиихэдээ үлүүсэ ехээр оролдожо, элдэб түхэл маягай хатарнуудые «худхажархёо» гээшэ ха. Теэд энэмнай баһал либреттын дутагдалнуудһаа эхитэй ха юм даа.

Дуунай образые Буряадаймнай оюун бэлигтэ хатаршадай нэгэн, РСФСР-эй габьяата артистка Екатерина Самбуева байгуулаа. Энэ һүлдэ образые бүтээхэнь хүшэрхэн лэ хэрэг юм бэзэ. Гэбэшье бэлиг түгэлдэр гүйсэдхэхы шадабари ехэтэй, шэг шарайгааршье урихан балерина аллегорическа энэ образдо «ами оруулжа» шадаһан байна. Тиихэдээ поэтическэ һайхан шэнжэтэй образ бүтээжэ, харагшадай гүн сэдьхэлэй баяр бахархалда хүртөө. Саг үргэлжынгөө партнер Ю. Му-

КОМПОЗИТОРНУУДАЙ СУГЛААН

Республикын Композиторнуудай холбооной нийтын суглаан һаяхан болобо. Москва хотодо тээмэндэ үнгэргэгдэһэн Россин Федерациин композиторнуудай V съездэ Буряад ороной хүгжэмшэдые түлөөлһэн делегадуудаи зүгһөө республикын Композиторнуудай холбооной правлениин түрүүлэгшэ, СССР-эй арадай артист Б. Б. Ямпилов съездын хүдэлмэри тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ, ямар шэнэ зорилгонуудай табигдаһан тухай сугларгашадта мэдээсээ.

РСФСР-эй композиторнуудай тус съездын пленарна 6-дахи заседани дээрэ Б. Б. Ямпилов үгэ абажа, Буряад ороной композиторнуудай ажал хэрэгүүд, шэнэ бүтээлнүүд тухай хөөрэһэн байна. Съездын болоһон үдэрнүүдтэ Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо совет хүгжэмэй ехэ һайндэр болоо. Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дуун, хүгжэмһөө эхилээд, симфоническа ехэ ехэ бүтээлнүүд һайндэрэй үедэ гүйсэдхэгдсэ. Эдэ концертнүүдтэ республикымнай композиторнуудай найруулан зохёоһон бүтээлнүүд зэдэлһэн байна. Тодорхойлбол, Буряадай гүрэнэй оперо болон баледэй академическэ театрай дуушан Б. Бороев Б. Ямпиловай «Үхэлһөө хүсэтэй» гэһэн опероһоо Дашын ари гүйсэдхөө, тиихэдэ фортепиано дээрэ наадагдаха А. Андреевэй пьесэнүүд, Ж. Батуевай «Тайгые гэрэлтүүлһэн толон» гэжэ симфоническа поэмэ эндэ зэдэлээ.

Суглаанай шиидхэбэриин ёһоор СССР-эй композиторнуудай VII съездэ делегадуудаар республикын Композиторнуудай холбооной түрүүлэгшэ Б. Б. Ямпилов, холбооной харюусалгата секретарь Ю. Н. Ирдынеев, композиторнууд Ж. А. Батуев, С. С. Манжигеев гэгшэд һунгагдаба.

Б. ДАМБАРИНЧИНОВ.

«САГААН ТУРЛААГ»

Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Гүрэнэй буряад драмын театрта татар залуу драматург РСФСР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Туфан Миннуллинай «Сагаан турлааг» гэжэ шог ёгтото зүжэг табигдажа, премьерэнь урагшатай үнгэрбэ. Театрай режиссер Россин Федерациин арадай артист Ф. С. Сахиров энэ зүжэгые найруулан табяа. Зүжэгые, Буряадай элитэ поэт ба оршуулагша Г. Г. Чимитов буряадшалһан байна. Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша В. М. Бройко сценын шэмэглэлые түхеэрээ.

Гол рольнуудые РСФСР-эй габьяата артист Ц-Д. Пурбуев, Буряадай АССР-эй арадай артист Ц. Цырендоржиев, бусад бэлигтэйшүүл гүйсэдхөө.

Манай корр.

Спорт

ЗОНЫН НААДАН ДҮҮРЭБЭ

Хүндэ атлетикээр Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зонын кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн гурбан үдэрэй туршада Улаан-Үдын индустриально-педагогическа техникумэй спортзал соо боложо дүүрэбэ.

Хүндэ атлетикэдэ дуратайшуулые ехэтэ һонирхуулһан энэ мүрысөөндэ 12 область, хизаар болон автономито республикануудай 80 гаран гаһар хүсэтэй атлет хабаадажа, хаба шадалаа туршаһан байха юм.

Дэлхэйн болон Олимпиин нааданuудай хэдэн чемпионнуудые һурган хүмүүжүүлһэн Хабаровска хизаарай түлөөлэгшэд илалта туйлаха байха гэжэ спортдо дуратайшуул хүлеэгээ һэн. Гэбэшье Эрхүүгэй областиин спортсменүүд илангаяа һайн һорилго бэлэдхэлтэй байһанаа харуулжа, илалта туйлаад, РСФСР-эй Спорткомитедэй дамжуулгын кубогаар, I шатын дипломоор шагнагдаба. Хабаровска хизаарай суглуулагдамал команда хоёрдохи, Новосибирскэ областиин штангистнууд гурбадахи шангуудта хүртөө.

Манай республикын түлөөлэгшэд арбадахи һуурида гараба. Энэнь спортын бүлгэмүүдтэ, клубуудта хүндэ атлетикын урдынхидал мэтэ хүндэгүй байһые элирхэйлэн харуулаа. Хэзээ болотор Буряад ороной хүндэ атледүүд һүүлшын һууринуудай нэгые эзэлжэ ябаха юм?! Хүндэ атлетикые хүгжөөхын тула спортын бүлгэмүүдэй, клубуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд, тренернүүд дары хэмжээнүүдые абаха ёһотой бэшэ гү?..

Манай командаһаа Буряадай хүдөө ажахын институдай агрономическа факультедэй 4-дэхи курсын студент, спортын мастер Александр Деханов онсо шалгарба. Тэрэ дунда шэгнүүртэ (82,5 килограмм) мүрысэхэдөө, дүн хамта 347.5 килограммай үрэ дүн харуулжа, зонын чемпион болоо. Энэ жэлдэ залуушуулай дундаһаа хүндэ атлетикээр СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө Казань хотодо үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ зургаадахи һуури эзэлһэн А. Деханов 157,5 килограммай штангые угзаран үргэһэн, хоёрдохи упражнениидэ 190 килограммай үрэ дүн харуулһан байна. Тиигэжэ тэрэ Буряадай АССР-эй хоёр рекорд тогтоогоо. Энэ амжалтадань тэрэниие һурган һоридог эсэгэнь — спортын мастер Сергей Деханов габьяатай.

Зүүн Сибириин технологическа институдай студент, спортын мастерта кандидат Сергей Рыбальченко хүндэ шэгнүүртэнэй дундаһаа таабадахи һуури эзэлбэ.

Удаа дараалан шэгнүүрнүүдтэ Ахмед Будайчиев, Виталии Блинчевский (хоюулаа Хабаровска хизаарһаа), Николай Балабанов (Эрхүүгэй область), Рафаэл Табермаков, Юрий Воробьев (хоюулаа Кемеровскэ областьһоо), Сергей Пост (Красноярска хизаар), Андрей Кузьменко (Эрхүүгэй область), Александр Никулин (Новосибирскэ область), Сергей Новиков (Эрхүүгэй область) гэгшэд илалта туйлаһан байна.

Уласхоорондын классай спортын мастер, хүндэ шэгнүүртэй атлет Сергей Новиков угзаран үргэхэдөөл, 177,5, 225 килограммай штангые түлхин үргэжэ, дүн хамта 402,5 килограммай үрэ дүн харуулаад, сугларгашадые ехэтэ һонирхуулба.

Хүндэ атледүүдэй мүрысөөндэ 6 хүн үндэр үрэ дүнгүүдые туйлажа, СССР-эй спортын мастерай норматив дүүргэһэн байха юм.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

Даша-Дэлэг БУЯНАЕВ

АРҺАГҮЙ ШҮЛГЭ

ШОГ РАССКАЗ

Галсан Норбоевич һаял һэрибэ хаш. Нэгэ бага хүдэлэнгүй байд гээд, хүнжэлынь заха доогуураа онгойжо, онииһон шаргал нюдэд һэмээхэн шагааба. Үдэшэ болоо янзатай, дэн носоно. Должод хоёр басагатаяа столоо тойрожо һуугаад, аалихан дуугаралсана.

«Байза, иихэдээ хэды батаа «орбитоһоо» халигдаа гээшэбиб?» гэжэ һанаад үзэхэдэнь, һамганайнь хэлэдэгээр, үнөөхи «мэхиинэ» тархида юун һанагдаха һэм.

—О-ёо-ёо! Мм... — гээд, гэншэн ёоложо, һэриһэн хэбэр үзүүлбэ.

— А-ээ... Таамнай эдиһэн, ууһандаа диилдээд, ёоложо, янгархажа хэбтэнэ гүт? — гэжэ Должодой ёгтолходо, Галсан муухан боложо:

— Үгыл даа, энэ сээжэ соом галдана. Шарань бусалшоо юм гү даа, — гэжэ үбсүүгээ эльбэнэ.

—Нина, тэрэ түүхэй үндэгэнһөө абадаа үгэл даа. Нээрээшье, архиин хорондо шатажашье байгаа аалам...

— Үгы! Үгы! Түүхэйһээ байха болоһон үндэгэ биратай эдигшэгүйлби, — гэжэ арсахадань, Должод басагад тээшээ эмнисэгээн:

— Шара тоһо уугаад үзыш, — гэбэ.

— Һэ! Ши юрэдөө яажа галзуурһан хүгшэн гээшэбши. Гал дээрэ тоһо дуһаахада, дүрэдэг гэжэ мэдэдэг хүн гүш?

— Зэй, сааш! Шинии сээжэшни галтай гуламта һэн гү. Теэд ямар ондоо үхэдэлөө залгиха гээ хүмши? — гэжэ Должод шэрүүлхэбэ.

Одоол Галсанай аманда аргамжын үзүүр хазагдажа эхилбэ хаш, тэрэ мэхэтэйхэнээр:

— Шүлэнэй юумэ үгы гү? — гэжэ һэмээхэн һураадхиба.

— Мяхамнай магнал боложо, манай гэргэн шүдхэр болоо гэжэ Туваан шабгансында хэлэһэнээ мартаа гүш? Мүнөө болоходо, бишни бэшэ, харин таамнай шүдхэр болоод, үгы юумые эрижэ байна бэшэ гүт?

Мүн баһа юугээ тэндэ шалиһан байжа, хамаг харгыгаа хаажархиба гээшэбиб... — гэхэ мэтээр бодомжолон, нилээд удаан дуугай хэбтэһэнээ:

— Иигээд ууха, эдихэшье юумэгүй хооһон һууха зон гүбди? Тэрэ шүлгэ эрьеэ үглөөдэр гаргажа эдихэдэ яаха юм? Вайһан юумые хоолой, хотоһоо харамнажа байха ямар яндан юм гээшэб, —гэжэ гэмэр-гутар гэхэдэнь, Должод мэгдэжэ:

— Бү галзуура! Үшөө ноһотой байһан хониёо алахамни гэжэ гү? Хари тиихэ байхаш!

— Тиибэл үглөөгүүр хайшалаад, һүүлээрнь түхеэрхэдэ яаха юм?

— Үгы, үглөөдэр яашье болохогүй. Суббото — гарагай хэшэг үдэр гэжэ мэдэдэг хүн гүш? — гэжэ Должод зорёолхоно.

Юумэншье бүтэхэеэ болёо гэжэ тухайлһан Галсан хүнжэлдөө бухан, дуураһаар һажашаба.

...Гурбан нүхэдтэеэ хамта Галсан Норбоевич залуу бүлэнэрэй түбхинэхэ залгаа гэрнүүдые барилсадаг барилгын ажалтай хүн. Энэшье үглөөгүүр баһал ажал тээшээ яаралтай ошобо хэбэртэй. Тиигэжэ ябатарнь, хойноһоонь юумэнэй пэшэгэнэн гүйлдэхэ абяан гараад, хаанапаашьеб шүлгэ эрьень түрүүтэй, зургаан хонидые гуринха шоно хяа-бута намнан, хажуугаарнь дайран шахуу үнгэрбэ.

Ойро зуурхана юунэйшье болоные мэдээгүй байһанаа Галсан гэнтэ хашха хуугай хойноһоонь гүйшэбэ, Хай даа, хүдөөгэй хүйхэр хүхэ хүсэжэ ядаха һэн гү, тэрэ зуура шүлгын хүзүүнһээнь саб шүүрэн бажуугаадхиба. Бурхан зайлуул! Энэ үедэ юун гэһэн жэгтэй юумэн болоо гээбта?! Хүн, амитанай хоёр нюдөөрөө хараагүй юумэн Галсан Норбоевичта харагдабал! Шүлгэ эрьеынь эршэтэй гүйдэлһөө болоо юм гү, али хүдөөгэй хүхэ шонын хүсэ шадалһаань гү, нэхы арһанһаа һуга һүрөөд, улаан мяхаараа юумэн саашаа гүйшэбэ. «Һүе! Харыт! Хонимнай арһагүйгөөр гүйжэ ябанал!» гэжэ Галсан бархирна. Тиигэжэ байтар, гуринха шоно амандаа зууһан арһатаяа сог улаан нюдэтэй юмэ сэхэ урдаһаань гүйжэ ерэбэ хаш. Тэрэнэй гэдэргээ зугадаадхихаар забдахадань, хүлнүүдынь тушаатай юумэндэл, байра дээрэһээ хобхорбогүй.

«Үү-ү. һалааб!» гэжэ уйлаганан, гараа шонын урдаһаа үргэбэ. Энэ үедэнь хүдөөгэй хүйхэр амандаа зууһан арһаяа хүл доронь хаяад, «уу» гэжэ юушьеб утаар татан дуугараад, сронгоглон үгы болшолой. Һэй! Гайха, тагна! Хүдөөгэй хүйхэр хүнэй хэлээр «уу, эди» гэхэдээ, энэмнай юун боложо байгаа юм. Байза, энэшни нэгэл ушартайхан байжа магад.. Одоо даа, ойлгосотой! Үсэгэлдэр хада үри шэридэ ороо һэмнайб. Ухайш даа, болохотойл бэлэн зөөри бэшэ юм гү? Гамбал Цыреновичтэ энээхэнээ үриеэ хаангаа барюулжархиха... һа-һа-һа!...

...—Аба, аба! Һэрииш, орой болоол, — гэжэ Нинын хүнжэлһээнь татахада, Галсан сошожо, сэхэгэд гэн:

—А? а-а! Ай зайлуул! Юу? Үглөөгүүр болошоо гү? —гэжэ Галсан гайхангяар шэртэнэ.

Тиигэжэ байтар, эдеэнэй таһалгаһаа Должодой доржогоносо хараал уншалга эхилжэ. Галсаншье ирбагэд гэн, шэхээ хургаараа таглаадхиба. Тиигэшье һаань, туһа болобогүй.

— Галсан, ши иигэжэл үдэр һүнигүй һогтуу хэбээрээ байха гээ хүн гүш? Ямар хашартай юумэ гээшэбши! Мүнөө һүни бидэ гурбые оройдоошье унтуулбагүйш. Хашхарха, яриха, үшөө «арһагүйгөөр хонимнай гүйжэ ябанал», — гэжэ байжа дэмырхэ юм. Иихэдээ ямар амитан болохо гээ хүмши. Олгойн хии, архиин галзуу хоёртой болохоёо, энэ бэеэ эдихэеэ байнаш. Ойлгодог хүн гүш, энээнээ?! Хүүгэдһээшье эшэхэгүй, хүнүүдһээшье гайхахагүй, нюуртаа үһэтэй мал болоо гүш?!

— Зай, хүрөөл даа, хүрөөл!...

— Юу хүрөө гэжэ. Ама хэлэнэйнгээ хүдэлжэл байгаа сагта дуугаржал байхаб! Ши даншье ехээр бү хүхеэрэйш. Таанар мэтын хара архиншадай үргэ хэлые, аяг аашые татаха хуули байха. Мүнөө хаа-яагүй журам һайжаруулга тухай хэды ехээр бэшэнэб, хэлсэнэб. Нэгэ хүн хамтын түлөө, хамтааран нэгэнэй түлөө гээд хэлэнэ бэшэ аал! Ажалай үедэ шинии архидахада, нүхэдшни зэмэтэй болохо юм гү, а?

— Зай, болёоб, болёоб. Һүүлшынхиеэ хэлэнэб.

— Һэ! Болёо! Зуу дахин болёоб гэжэ һүүлшынгээ үгэ хэлээш.

— Зай, одоол болёоб! Тангаригланаб!

Энэ үедэ үүдэн нээгдэжэ, нэгэ хүн орожо ерэһээр таһалгын саана мэндэшэлбэ. Галсанда тэрэ хүнэй дуугарха танил шэнги байгаа һэн. Гамбал Цыренович бэшэ аабза? Хай даа, тиимэл хаш даа. Байза, иихэдээ үйлэшье эхилхэнь гээшэ.. Яаха хээхэ хүн гээшэбиб! Должодтол бү дуулгаһай. Тиигэбэшье Гамбални найдамтай даа. Юуб гэхэдэ, тэрэ хоёр сэрэгэй албанда хамта ябажа, эжэлшэһэн үүринэр һэмнай. Арайшье һамганайнь урда амаа ангайхагүйл байха...

—Һөөе! Бодыш, хэды болотор хэбтэмгэшээ гахай шэнги хэршогоножо хэбтэхэ гээ хүмши? Басагаднай һургуулидаа, би ажалдаа ябахамни. Энэ Гамбал Цыренович шамда хэрэгтэй ерээд һууна, — гэжэ Должод дуугараад, басагадтаяа хамта гаража ошобо.

Тэдэнэрэй ябаһанай һүүлээр, шалаатайшье һаань, шаб гэжэ бодоһоор хубсалжа, Гамбалтай мэндэшэлэлдээд, зантагар толгойгоо эльбэсэгээн:

— Хүлисыш даа, Гамбал Цыренович, үсэгэлдэр хэлсэһэмнай буруу һүрөөд байна. Хамаг юумэ энэ хүгшэнһөө... — гэхэтэйнь зэргэ, энэ хүйхэр шалтаг барихань гэжэ Гамбал һанаад, үгыень таһалжа:

— Юу хэлэнэш, мэнэ гэһээр, мүнөөдэртөө намдашни заготконторһоо шалгалта ерэхэнь. Ябашье оложол үгэхэ болоош. Үсэгэлдэр энээн тухай хэлээ һэм. Тиигээшье һаам, үглөөдэр хони гаргаха гээ хүм, литрэй квитанци заабол бэшэжэ үгэ гэжэ һалаха һандахагүйдэш, яахабши даа, шинии хэрэгые бүтээгээ һэмнайб —гээд, дураа гутан гүбэрнэ.

—Тиигэ, тиигэ, һайн даа, — гэжэ Галсан доро дохин зүбшөөнэ. —Энэ хамаг юумэ Должодһоол болоо юм. Харин тэрэ золигшни субботые хэшэг үдэр гэжэ сээрлэжэ байнал. Тиимэ байдаг юм гү?

— Хари тиимэ ёһо заншалые бишни һайн мэдэгшэгүйлби. Намдал хадаа тэнгэриин лэ үдэр байбал, сэлмэг гү, али бүрхэг гэхэһээ ондоо тиимэ сээрлэхэ ябадал огто байгшагүйл даа. Зарим нэгэн хэрэгтэ хашалангүй, шамбай һуудалтай болошоһон, сэсэрхүү һүзэгшэ айл тиигэдэг юм ааб даа, — гэжэ Гамбал юундэшьеб хоолойгоо хэдэ дахин бүдүүхэнээр заһаадхиба.

Энэнь Галсаниие зорюута дайруулжа хэлэгдэһэн бэшэшье һаа, сэдьхэлыень нэгэ бага хүлгөөхэдэл гээ бэлэй. Үнэндөө Галсантан мүнөө сагай тэнюун жаргалтай, тоб гэмэ сарюун һуудалтай, оройдоо һүзэггүй айл юм.

Тэрэ хоёр доро дороо бодолгодо абтан, нилээд дуугай байһанаа, Галсан:

— Зай, Гамбал Цыренович, эрэ хүн зориһондоо, шоно зууһандаа, гэлсэгшэ бэлэй гү, бишье баһа, — гээд, донгорог хутагаяа бүлюудэжэ ороо һэн. Энэ үедэ Гамбал Цыренович хажуудаа барьяад ябадаг сүүмхэһээ хахад шэл архи гаргажа, стол дээрэ лас байса табижархёод:

— Үсэгэлдэр орхиһоноо мэдэнэ гүш? — гэжэ асууба.

— Үгыл даа. Умаахум, утаа хаягдаа!..

— Должод хашартай, үглөөгүүр толгойгоо заһахаб гэжэ намда хаагалуулаа һэмнайш. Мээ, уугыш! — гээд, тэрэнээ түлхибэ.

— Үгы, бишни болёоб! Ши уугыш даа,— гэжэ урдаһаань түлхибэ.

— Һүү, бишни уудаггүйлби, ши өөрөө мэдэнэ ха юмши,— гээд, баһа бусаажа түлхибэ.

Тиигэжэ «ши уу, өөрөө уу», гэлдэжэ, стол дээгүүр сааша, наашань шэлтэй архияа түлхилсэһөөр байтараа шала дээрэ унагаажа тэһэлжэрхибэ.

Энээндэ хэниншье хара буужа, халаглаагүй бэлэй.

Дэдэ-Бургалтай.

Редактор Р. Б. ГАРМА

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС: 670000

г. УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат 2-66-76, отделы: партийной жизни—2-34-05, пропаганды—2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, сельского хозяйства—2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта—2-69-58, культуры и школ—2-60-21, 2-57-63, информации—2-60-91, переводов—2-54-93, писем и селькоров—2-67-81 корректорская—2-33-61, выпускающие—2-35-95, объявлений—2-65-54

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ ул. Ленина, 35. Н-04721. Заказ № 298. Индекс 04649.